

TARTU RIIKLIK ÜLIKOOL

Üldise ajaloo kateeder

A . A a s m ä e

INDIA VABASTUSVÖITLU

1857-1859

Diplomitöö

Tartu 1963

ARHIIVKOGU

S I S S E J U H A T U S

Tähtsaks epohhiks XIX sajandi keskpaiku Aasia rahvaste ajaloos on üldine rahvavabastusliikumise tõus. Üksteise järel puhkesid mitmel maal ülestõusud. Siia kuulub ülestõus Iraanis, suur talurahvasõda Hiinas ja Liibanonis, Indoneesia rahvaste kolonialismivastane võitlus, India vabastusvõitlus Inglise koloniaalse orjastamise vastu jne. .Kõik need liikumised moodustasid võimsa jõu, mis tugevasti nõrgestas kolonialismi aluseid.

Käesoleva töö ülesandeks on mainitud rahvavabastusliikumise perioodist ühe löigu - nimelt India vabastusvõitluse - käsitlemine aastail 1857-1859, mida teinekord nimetatakse kaksipoide ülestõusuks. Autor püüab iseloomustada Inglise eelnevat koloniaalpoliitikat Indias ja näidata, kuidas selle tulemusena pidevalt teravnesid vastuolud koloniaalrežiimi ja India rahvaste kõigi kihtide vahel, mis tingis ülestõusu puhkemise 1857.a. Ta püüab näidata, kuidas arenes ülestõus ja kuidas muutusid ülestõusu käigus klasside positsioonid ja Inglise kolonisaatorite poliitika, missugused olid ülestõusu lüüasaamise põhjused. Lõpuks pööratakse tähelepanu sellele, milliseid muudatusi tingis ülestõus inglise koloniaalpoliitikas India suhtes ja kuidas suhtusid ülestõususesse teiste maade rahvad ja õpetlased.

Allikmaterjalidest on kasutatud "Uus aeg dokumentides ja materjalides".¹

Uurimustest seisavad esikohal Marxi ja Engelsi teosed. Marx ja Engels olid 1857-1859.a. Indiasündmuste kaasaegsed ja omastasi sellele väga palju tähelepanu. Kuna Inglise aja- kirjandus kajastas tolleaegseid sündmusi väga subjektiivselt, siis püüdsid Marx ja Engels mõista objektiivset olukorda Indias ja materialistliku ajalookäsitluse taustal näha ette sündmuste võimalikku arengut ja sidudes neid teiste sündmustega maailmas, anda hinnang vastavalt ajaloolisele olukorrale. Käesoleva töö autor on kasutanud materjale, mis on põhiliselt koondatud Marxi ja Engelsi koguteoste 9, 11, 12 köitesse.² Huvitavat materjali pakub ka Marxi "Kronoloogilised väljakirjutused India ajaloost".³ Käesolevas töös on autor kasutanud Marxi iseloomustusi ja hinnanguid üksikute sündmuste ja nähtuste kohta.

Järgnevalt tähtis koht on I.M. Reisneri tööl "Ülevaade klassisivõitlusest Indias".⁴

¹ Новая история в документах и материалах, М., 1934.

² К.Маркс и Ф.Энгельс, Сочинения, изд.2, тт 9, 11, 12, М., 1935-1958.

³ К.Маркс, Хронологические выписки по истории Индии, М., 1947.

⁴ И.М.Рейснер, Очерки классовой борьбы в Индии, М., 1932.

4

See on marksistlikult kirjutatud üldistav uurimus. Huvitava kokkuvõtte teeb ta ka Marxi ja Engelsi töödest India ülestõusu küsimuste kohta, süstematiseerides neid probleemiliselt.¹

Palju on kasutatud käesolevas töös artiklite kogumikku, mis ilmus Nõukogude Liidus sipoide ülestõusu 100-aasta juubeli puhul - "Rahvaülestõus Indias 1857-1859.a."² Selles kogumikus on nii Nõukogude kui ka Hiina, India ja Inglise autorite uurimusi sipoide ülestõusu kohta. Sellest kogumikust on rohkesti kasutatud E. Komarovi³ ja G. Kotovski⁴ kirjutisi Inglise koloniaalpoliitika kohta nii enne kui ka pärast ülestõusu ja J. Petšenko⁵ uurimust ülestõusu peamisest kolletest.

1. И. М. Рейснер, Маркс и Энгельс о подпольных и характере восстания 1857-1859 гг., Народное восстание в Индии 1857-1859 гг., М., 1957, к. 7.

2. Народное восстание в Индии 1857-1859 гг., М., 1957.

3. Э. Н. Комаров, Английская колониальная политика в Индии и её социально-экономические последствия, Народное восстание в Индии 1857-1859 гг., М., 1957, к. 33.

4. Г. Г. Котовский, Аграрная политика английских колонизаторов в Индии в 60-е годы XIX века, Народное восстание в Индии 1857-1859 гг., М., 1957., к. 273.

5. Ю. В. Петченко, Основные очаги народного восстания в Индии (Дели, Канпур, Ауд), Народное восстание в Индии 1857-1859 гг., М., 1957, к. 146.

5

Kasutatud on ka kogumikku "India.Artikleid ajalooost"¹
ja V.Moskalevi kirjutusi Indiast.²

Ilmeka ja lihtsa pildi tolleaegsest Indiast ja si-
poide ülestõusust loob A.Ossipov oma populaarses vormis
kirjutatud raamatuga "Suur ülestõus Indias 1857-1859.a."³
Huvitavad on tema uurimused Hindustani talupoegade osast
ülestõusus.⁴ India agraarsuhetesse aitas selgust luua K.An-
tonova⁵ sellealased uurimused.

¹ Индия, Статьи по истории, Учёные записки института
востоковедения, т XX, М., 1959.

² В.Москалев, Индия накануне сипайского восстания №857 год
Исторический журнал, 1937, №7

В.Москалев, Сипайское восстания в Индии 1857 гг, Исто-
рический журнал, 1937, №9.

³ А.М.Осипов, Великое восстание в Индии 1857-1859гг., М.,
1957.

⁴ А.М.Осипов, О роли раджпутанского крестьянства в ин-
дийском национальном восстании, Вопросы истории, 1957,
№6, /к.71-83.

А.М.Осипов, Крестьянство Северо-Западных провинций на-
кануне восстания 1857-1859гг., Народное восстание в
Индии 1857-1859гг., М., 1957.

⁵ К.А.Антонова, Аграрная политика английских колонизато-
ров в Индии (конец XIX- начало XX вв), Известия Академия
Наук СССР, Серия истории и философии, т 8, №1, 1950, /к.47-
58.

К.А.Антонова, Аграрные отношения в Индии накануне анг-
лийского завоевания, Известия Академия Наук СССР, Серия
истории и философии, т6, № 5, 1949, /к, 430-445.

6

Huvitavaks asjaoluks töö kirjutamisel olid lahkumine-
kud erinevate autorite tööde vahel. Näiteks oli raske vas-
tata küsimusele, millise osa pidi samindar maksma riigile
peale 1793. a. välja antud alalise samindarluse seadust,
kuna käsitletud kirjanduses leidis selle kohta kõige mit-
mekesisemaid väiteid. Nii kirjutatakse "Välis-Idamaade
uues ajas", et alalise samindarluse puhul pidi samindar
maksma Inglise Ida-India kaubakompaniile maamaksu, mis
võrdub 9/10 sissetulekutest, mida samindar sai 1793. a. ta-
lupoegadelt.¹ "India uus aeg" väidab samal ajal, et samin-
darid pidid maksma riigikassasse 9/10 sellest maksust, mida na-
nad olid kogunud 1790. a.² J. Heisner arvab koguni, et pidev
samindarlus viidi sisse 1794. a. ja maksu suurus oli 9/10
sissetulekutest, mida samindar sai talupoegadelt 1794. a..³
A. Ossipovi järgi maamaksu summa oli võrdne 10/11-ga poole
saagi maksumusest, mis saadi talupoegadelt rendi näol.⁴
India õpetlane Ašraf väidab isegi, et pideva samindarluse
süsteem viidi Bengaalias sisse 1799. a..⁵

¹ Новая история стран зарубежного востока, М., 1952,
|к. 412Г

² Новая история Индии, М., 1961, |к. 123.

³ Рейснер, Очерки, |к. 50.

⁴ Осипов, Великое востание, |к. 32.

⁵ К. М. Ашраф, Представители мусульманского возрождения
и события 1857, Народное восстание в Индии 1857-1859 гг.
М., 1957, |к. 126.

7
E.Komarov, kes on seda küsimust spetsiaalselt uurinud, väidab, et samindar pidi riigile andma 10/11 tendist, mis pidi talle laekuma.¹

Lahkuminekuid on veel teisigi ja seda eriti ülestõusu käigu kronoloogia edasiandmisel.

Käesolevas töös on autor püüdnud opereerida temale kõige tõenäolisemate faktidega.

Töös esinevad India nimed on ^{põhiliselt} vene keelest transkribeeritud, kuna kõikidele nimedele polnud võimalust leida vastavat ladinakeelset vastet.

¹ Э.Н.Комаров, К вопросу об установлении постоянного обложения по системе заминдари в Бенгалии, Учёные записки института востоковедения, т XI¹, М., 1955, 1к.34.

I p e a t ü k k

1857-1859.a. INDIA VABASTUSVÖITLUSE PÕHJUSED

Euroopa riikide koloniaalne peremehetsemine Idamaades - see on veriste vallutussõdade, halastamatu riisumise ja orjastatud maade meeleheiteni viidud elanike ülestõusude ajalugu.

Inglise kolonisaatorite peremehetsemine Indias tingis seal vabastusvõitluse puhkemise 1857.a. Kuna 1857.a. alanud vabastusliikumine Indias on orgaaniliselt seotud kogu seal eelnud Inglise koloniaalvallutuste ja orjastamise ajalooga, tuleb järelkult valgustada Suur Britannia poliitikat Indias ja neid asjaolusid, mis põhjustasid ülestõusu.¹

Inglise kapitali esialgne akumulatsioon Indias kestab ca sada aastat. See on periood Plassey lahingust, millega Inglise Ida-India kaubakompanii pani aluse oma territoriaalsele võimsusele, kuni sipoide ülestõusuni, millega ühenduses likvideeritakse Inglise Ida-India kaubakompanii.

1757.a. hõivas Inglise Ida-India kaubakompanii kogu Bengaalia, Bihari ja Orissa. XIX sajandi algul alistab ta Dehli, Agra ja Rohilkandi, sajandi keskpaiku vallutab ta veel Sindi, Pandžāabi ja osa Birmast.²

¹ Москалев, Индия, lk. 65.

² Samas, lk. 64.

Kogu vallutatud maa-ala jagasid inglased esialgu nelja provintsi: Bengaalia, Bombay, Madrasi, ja Loodeprovintiks. Formaalselt kuulutasid inglased India vürstiriigid iseseisvateks ja Inglise liitlasteks. Seega jäi 1/3 India territooriumist ja 1/4 elanikkonnast Inglise vasallide võimu alla. Jagades niiviisi India Briti Indiaks ja vasallvürstiriikideks säilitas Inglismaa India killustatuse.¹

Inglise kapitali esialgse akumalatsiooni allikaks olid ennekõige maksud, mida nad vallutatud maa-alade talupoegadelt said, vasallvürstiriikide andamid, liigkasuvõtlikud laenud, mida Inglise Ida-India kaubakompanii ja tema ametnikud andsid India vürstidele, ja lõpuks võidetud vaenlaselt võetud sõjasaak.²

Inglise kaubanduskapitalil oli ka teisi võimalusi India rikkuste kasutamiseks. Inglise Ida-India kaubakompaniile kuulus monopol kaubandusele Indiaga ja sisemaal soola, oopiumi, tubaka jne. monopol. Ta organiseeris hiiglaslikud faktooriad, kus käsitöölised pidid töötama väga madala tasu eest.³

Tööstuslik pööre Inglismaal, eriti tekstiiltööstuse tormiline areng suurendas tööstuskodanluse poliitilist kaalu Inglismaal. Ta vajab laialdast turgu tööstussaaduste

¹ Рейснер, Маркс и Енгльс, |к. 19.

² Новая история стран зарубежного востока, |к. 419.

³ Москалев, Индия, |к. 65.

turustamiseks.

"Iga kiiresti areneva kapitalistliku tööstusega maa hakkab õige pea otsima asumaid, s.o. niisuguseid maid, kus tööstus on nõrgalt arenenud, kus valitseb suuremal või vähemal määral patriarhaalne elulaad, kus võib turustada tööstuskaupu ja teenida sellega head raha." ¹

Üheks niisuguseks maaks Inglismaale oli India! Tööstuslik pööre Inglismaal põhjustas ka muudatusi Inglise koloniaalpoliitikas. Parlamendis hakkavad tööstuslikud ringkonnad nõudma Inglise Ida-India kaubakompanii kaubandusmonopoli tühistamist Indiaga. 1813.a. see tühistatigi. Sellest ajast alates on Inglise kaupmeestele avatud vaba pääs India turule. India hakkab pikkamööda muutuma kaubaturuks ja metropoli tooraineallikaks. India avamine Inglise "vabale kaubandusele" tähendas koloniaalse eksploatatsiooni laienemist ja intensiivistumist. Vanadele meetoditele lisandusid uued. Mittemajanduslik rõhumine ühines majandusliku rõhumisega, kaubandus vahetusega. ²

India kindralkuberner (1848-1856) Dalhousie poliitika oli suunatud sellele, et saada enda käsutusse uusi maid, eriti niisuguseid, kus oleks saanud kasvatada ilma suuremate kulutusteta tehnilisi kultuure. ³

"Inglise vahelesegamine, mis paigutas ketraja Lancashire"

¹ V.I. Lenin, Teosed, ⁴9k., Tln., 1950, lk. 334.

² Новая история стран зарубежного востока, lk. 419Б

³ Москалев, Индия, lk. 66.

ja kangru Bengaaliasse või pühkis maapealt mõlemad, nii india ketraja kui ka India kangru, laostas need väikesed poolbarbaarsed, pooltsiviliseeritud kogukonnad, sest ta hävitas nende majandusliku baasi ja teostas sel kombel suurima ja, tõtt öelda, ainsa sotsiaalse revolutsiooni, mida Aasia kunagi on läbi elanud." ^{üle}1

Selleks, et mõista inglaste poolt teostatud revolutsiooni olemust, on enne vaja tutvuda nende agraarsuhetega, mida inglased Indiast eest leidsid.

Väärtuslikuks materjaliks India agraarsuhete uurimisel on inglise ametnike poolt korraldatud uurimused maa-
valdamise ja kasutamise (küsimuste) kohta. Seda ei teinud nad mitte teaduse huvides, vaid selleks, et kindlaks määrata maksimum, mida India elanikkond on võimeline maksma.²

Kuni inglaste sissetungini säilid Indias riiklik feodaalne ülemomand maale. Maavaldaja -feodaal pidi osa rendist riigile maksma.³ India külas oli põhiliselt kahte liiki maakasutajaid: kogukonna liikmed ja nn. tulnukad.⁴ Igal kogukondlasel oli maa, mida ta haris ja majapidamine. Kogu kogukonna kari oli ühiskarjamaal. Kogukondlastel

¹ K.Marx, Briti ülemvõim Indias, K.Marx ja F.Engels, Valitud teosed, I, Tln., 1957, lk. 270

² Антонова, Аграрные отношения, lk.34.

³ Комаров, Английская, lk.34.

⁴ Антонова, Аграрные отношения, lk. 437.

oli õigus koguda metsmarju ja puuvilju ning kasutada maavarasid. Maamaks ei tohtinud ületada 2/5-1/2 saagist. Tegelikult maksid nad küll rohkem, kuid võrreldes mitte-kogukonnaliikmetega oli nende olukord soodsam. Mittekogukonna liikmed ehk tulnukad harisid kas neile kõnnumaast eraldatud ühist maad, mille eest nad tegid tööd või maksid väikest liikmemaksu kogukonna kasuks, rentisid feodaalide maad või töötasid kogukondlase maal teatava osa saagi eest. Sõltuvalt rendi kestvuse ajast jagunesid mittekogukondlased kaheks. Kui rent oli pikema aja peale kindlaks määratud ja rentnik lepingutingimusi täitis, ei võinud peremees teda minema ajada. Teisel juhul määrati rent kindlaks igal aastal. Siis võidi ka rentnikku igal ajal ära ajada.

Kogukonna eesotsas seisis kogukonna vanem ja kirjutaja. Kogukonda kuulusid veel sulased ja käsitöölised, kellel polnud maad. Talupojad kogukonnas polnud kõik võrdsed. Nad erinesid üksteisest valdusõiguste poolest. Näiteks ühed talupojad maksid kogukonnale renti pärandatava künnimaa eest. See rent ületas feodaalse krundirendi. Selle vahe said omale kogukonna kõrgemad kihid.¹

Niisiis olid külakogukonnas erineva varandusliku seisusega inimesed, millest sõltus ka nende sotsiaalne seisund. Suurt osa etendasid siin veel kastierinevused. Näi-

¹ Осипов, Крестьянство, 1 к. 99.

teks maksis brahmiin võrdse maa eest vähem renti kui madalamasse kasti kuuluja.

Kogukond kinnitas talupojad maa külge. Kuigi talupoegi leoti isiklikult vabaks, said nad oma õigust maale kasutada ainult oma küla piires.

India feodaalid jagunesid ilmalikeks ja vaimulikeks. Ilmalike feodaalide kohta oli käibel kaks terminit "džagirdar" ja "samindar".¹ Samindar oli lääni päranduslik valdaja. Ta oli kohustatud maksma igaaastast maksu ja mõnel korral osutama süseräänile sõjalist abi. Džagirdar oli tinglik lääni valdaja. Siin polnud lään pärandatav, isegi mitte eluaegne. Džagirdaril oli õigus talupoegadelt maamaksu koguda. Selle arvel oli ta kohustatud ülal pidama kindla kontingendi palgasõdureid. Need palgasõdurid moodustasidki kogu India armeed.

Džagirdari ja samindari põhiline erinevus seisnes selles, et samindar maksis suurema osa kogutud maksust riigikassasse, džagirdar pidas kogutud maksu arvel üleval sõjaväge. Mõlemil juhul oli talupoegade ekspluateerimise viis ühesugune. Samindarluse süsteem oli levinud peamiselt Bengaalias.

Erikategooria moodustasid kiriku maavaldused. Nad haarasid 4% kogu maast. Vaimulike maid harisid talupojad kogukondlased ja mittekogukondlased. Riik nendelt maadelt maksu ei nõudnud. Talupojad aga maksid renti, mis oli veidi madalam tavalisest maamaksust. Neid sissetulekuid pidi

¹ Антонова, Аграрные отношения, /к. 439.

13
pidi kasutatama igasugusteks rituaalseteks talitusteks.

Nagu eespool mainitud, olid inglastel India rahva riisumisel peamiseks vahendiks maksud. Kolonisaatorite agrarpoliitika XVIII sajandi 60-80-dail aastail Bengaalias teenis ainult üht eesmärki - suurendada maksimaalselt maksude laekumist.¹

Iseloomustades Inglise maksupoliitikat XVIII sajandi 60-80-dail aastail Bengaalias, märgib K. Marx, et Inglise valitsus käitus samindaridega kui lihtsate temale alluva-
te maksukogujatega, tegi nad seaduse ees vastutavaks. Vä-
himagi häire puhul maksu maksmisel vallandati või karis-
tati neid vanglakaristusega. See kõigutas samindaride pres-
tiiži ja talupojad keeldusid neile sageli renti maksmast.²
Et kindlustada rendi laekumist olid samindarid sunnitud
uusi survevahendeid tarvitusele võtma.

Reaktsiooniline agrarpoliitika, maa riisumine kõrge-
te maksudega olid XVIII sajandi lõpul Bengaalia majandus-
liku laostumise põhjuseks. Hakkasid ilmnema põllumajandus-
liku kriisi tunnused, mis ähvardas muuta võimatuks maa
edasise ekspluateerimise nii majanduslikus kui ka polli-
tilises mõttes.

Talupoegade hulgas algasid rahutused. Vastupanu hakka-
sid osutama ka mõned laostunud feodaalid.³

Kolonisaatorite peaküsimuseks muutus nüüd see, kuidas

¹ Комаров, К вопросу, лк. 11.

² К. Маркс, Хронологические выписки по истории Индии,
лк. 96, 87.

³ Комаров, Английская, лк. 36

kuidas maksu suurust säilitada endisel tasemel ja leida võimalus selle edasiseks tõstmiseks. Olukorrast väljapääsemiseks otsustati pikendada maksutähtaega, mille jooksul samindar pidi riigile maksu maksma, ja samindaride õigusi suurendada, millega loodeti endale kindlustada tugev liitlane. 1793.a. anti välja seadus, mille kohaselt peaaegu kogu maa Bengaalias ja Bihares ning Orissas kuulutati riigimaksurentnike-samindaride omaks.¹

Inglased lootsid, et selle süsteemi kehtestamisega nad taastavad esiteks maa majanduse ja samal ajal tõstab see talupoegade maksuvõimet.²

See territoorium, kust samindar varem ainult kogus maksu, muutus nüüd tema mõisaks. Seega hävitati siin talupoegade päranduslik õigus maale. Erandi moodustasid vaimulike maavaldused, mis selle seadusega jäid veel alles. Nüüd võis samindar kasutada kogukonna maad oma äranägemise järgi. Maksu suurus, mida samindar pidi maksma Inglise Ida-India kaubakompaniile, moodustas 10/11 viimastel aastatel kogutud maksust.³ Praktiliselt olid maksud väga suured. Nii moodustas Bengaalia, Bihari ja Orissa maamaksu üldsumma 26800985 ruupiat.⁴ See oli maksimaalne maksumäär, milleni või-

¹Новая история стран зарубежного востока , /к. 411.

²Комаров, К вопросу, /к.27.

³ Samas, lk.34.

⁴ Samas.

sid küündida Inglise kolonisaatorid eelnevate aasta-
kümnete jooksul.

1793.a. seadus põhjustas talupoegade maa hiiglas-
liku eksproprieerimise. Selle seaduse poliitiliseks
eesmärgiks oli kohalike feodaalidega liidu loomine.
Ja siin arvestasid inglased õigesti. Juba esimesed kuul-
dused pideva samindarluse sisseseadmisest panid Bengaa-
lia ja Bihari feodaale unustama " solvumise" ja nad
vandusid inglastele truudust, ehkki polnud veel selge,
mida see süsteem endaga kaasa toob.¹

Kuna maksud olid aga endiselt väga suured, siis
ei suutnud osa samindare neid tähtaja lõpuks tasuda.
Kui samindar ei suutnud talupoegadelt vastavat summat
sisse nõuda, läks tema mõis oksjoni alla. Nii tekkis
samingaride vahel konkurents, kes suudab talupoegadelt
rohkem välja pressida. Selles võistluses olid eelista-
tud olukorras spekulandid, liigkasuvõtjad ja kaupmehed,
kellest saidki nüüd uued mõisnikud.² Uus mõisnik oli
inglastele palju odavam ja sobivam. Kui talle anti v
võimalus, siis allutas ta varsti põllumajanduse töös-
tuskapitali huvidele, sundides talupoegi külvama neid
tehnilisi kultuure, mida vajab Inglismaa.³

1815 .aastaks oli 1/3 maast Bengaalias sattunud

¹ Комаров, К вопросу, [к. 30].

² Новая история стран зарубежного востока, [к. 412].

³ Комаров, Английская, [к. 36].

haamri alla seepärast, et samindarid ei jõudnud ette-
nähtud maksu tasuda.

Talupoegade maa eksproprieerimine sajandivahetu-
sel oli kunstlik, metsiku maksusüsteemi tulemus. See
polnud India ühiskonna sisemise arengu tagajärjeks.¹

XIX sajandi kahekümnendail aastail hakkas
India kaubakompanii maasuhteid korraldama ka Kesk-
ja Lõuna-Indias. Ka siin püüdsid nad luua pideva samin-
darluse süsteemi, kuid see ei õnnestunud, kuna siin
oli juba varem välja kujunenud eraomandus maale ja
talupojad tõusid üles nende maade konfiskeerimise vas-
tu.²

Madras ja Bombay provintsis seati sisse rajot-
vari rendisüsteem.³ Selle süsteemi alusel kuulus maa
riigile, rajot oli riigi rentnik ja vastutas ise ren-
di tasumise eest. Rent määrati kasvatatavate kultuuri-
de, niisutussüsteemide jne. alusel. Maa eest kehtesta-
tud rent oli väga kõrge. Formaalselt oli talupojal
õigus maa ära müüa kui ta ei jaks renti tasuda. Tege-
likult aga ei leidunud maa ostjaid, sest sellel lasuv
maksukoorem oli liiga ränk. Inglased sundisid talu-
poegi maad harima ja ka rajotvari rendisüsteemi alusel
muutus maa praktiliselt pärandatavaks. Muhameedlaste
usulistest asutustest jatemplitest maavaldused jäid puu-

¹ Комаров, Английская, 1к.36.

² Новая история стран зарубежного востока, 1к. 4²¹-
422.

³ Комаров, Английская, 1к.36.

17
tumata ja maksustamata. Kogukonna üldises kasutuses olev maa aga maksustati. Renti nõuti peamiselt rahas, mis soodustas liigkasuvõtjate tekkimist külas. Kuna maksu suurendati igal aastal, ei olnud talupojad huvitatud majapidamise edasiarendamisest ja see viis majanduslikule laostumisele.

Manchesteri kaubanduspalati president kirjutab ju-
tuajamisest talupoegadega, et talupojad on arvamusel, et kui nad võtavadki ette uuendusi (kasvatavad tehni-
lisi kultuure, või saavad suuremat saaki) siis ingla-
sed suurendavad makse. Kust võivad nad teada, kas nei-
le jäetakse siis rohkem kui praegu ja milleks nad peak-
sid siis püüdma inglaste heaks.¹

Laostunud talupoegade maa ostis ära liigkasuvõt-
ja. Ta püüdis saada valitsevaks isiksuseks külas - sa-
mindariks.² Nii hakkavad ka rajotvari rendisüsteemiga
rajoonides pikkamööda ilmuma samindarid, kes erinevad
Bengaalia samindaridest selle poolest, et nende mõisad
olid väiksemad ja maamaksu võis neilt pidevalt tõsta.

Gvalioris ja Audis viisid inglased sisse ajutise
samindarluse. Maa-maksu suurust pidi siin korrigeeri-
tama 25-30 aasta tagant. Teiseks erinevuseks pidevast
samindarlusest oli see, et maa omanikeks said peamiselt

¹ Комаров, Английская, 1к.41.

² Антонова, Аграрная политика, 1к.55.

väike- ja keskmised feodaalid, mitte riigimaksurentnikud nagu Bengaalias. ¹

Samindarluse ja rajotvari rendisüsteemi sisse-seadmine olid kaks oma iseloomult vastandlikku agraar-revolutsiooni. Üks oli aristokraatlik, teine demokraatlik, Mõlemid nad olid hukutavad, kandes endast suurimat sisemist vastuolu. Neid ei viidud sisse rahvamasside huvides, kes harisid maad, ega ka tema valitsejate huvides, vaid valitsuse huvides, kes kasutas maamaksu. ²

Pideva samindarluse sisseviimisega formuleerisid inglise kolonisaatorid juriidiliselt selle majanduslike muudatuste protsessi, mis algas seoses maa vallutamise ja inglaste poolt. Suurendades samindaride õigusi muutsid nad need endi kindlateks liitlasteks ja kindlustasid maksu laekumise. Uued maksusüsteemid soodustasid kaubandus-rahaliste suhete arengut külas.

Mõnedes Põhja-India osades oli säilinud veel tugev kogukond. Siin inglased tunnistasid kogukondlikku õigust maale. Tegelikult säilitasid nad kogukonna kui fiktiivse üksuse. Tema iseloomulikest joontest säilus ainult ühiskäendus. ³ Kogukonda vaadati ühe mõisana. Maksu pidi iga talupoeg eraldi maksma. Kui keegi ei suutnud maksu tasuda, siis aeti kogu kogukonna talupojad minema. ⁴ Palju

¹ Новая история стран зарубежново востока, 1к.423.

² К.Маркс и Ф. Энгелс, Соч., т.9, 1к.221.

³ К.Маркс и Ф.Энгельс, Соч., т.13, 1к.

⁴ Антонова, Аграрная политика, 1К.52.

kogukondi laostus ja maa sattuus rentnik-samindaride kätte. Nagu Bengaalias nii ka siin ajasid nad talupojad-kogukondlased maalt ära ja andsid maa rendile madalamatele seisustele. Kuna viimastel puudus igasugune elatõsvahend, siis olid nad nõus maksma niisugust renti, mis jättis neile endile ainult äraelamiseks vajaliku miinimumi. Nii kujunes samindarlus Briti Indias üldiseks nähtuseks., India talupoegadele oli ta raskeks orjuseks ja nad hakkasid nõudma selle kaotamist nii Bengaalias, Bihares kui ka rajotvari süsteemi rajoonides ning Kesk- ja Põhja-India osas.¹

Kõrvuti pidevalt suureneva maksukoormaga leidsid inglased ka teisi teid India ekspluateerimiseks. Nad suurendasid ~~sõlmisid~~ mitmesuguseid kaudseid makse ja sõlmisid India vürstidega orjastavaid lepinguid.

India rahva olukord muutus aast-aastalt raskemaks. Suur osa riigi tuludest võeti juba maa põhikapitali arvelt.² Kasvas rahulolematuus inglaste vastu. Toimusid mitmed stiihilised väljaastumised, mida valitsus suutis kergesti maha suruda.

Ärevuse õhkkond ei valitsenud võrdselt kõigis India osades. Lõuna-India talupojad jäid passiivseteks. Seda põhjustas asjaolu, et 1852. a. alandati seal osaliselt makse ja tunnistati talupojad maaomanikeks.³

¹ Антонова, Аграрная политика, 1к. 55.

² Новая история в документах и материалах, 1к. 127.

³ Москалев, Индия, 1к. 72.

Soodus olukord kujunes inglaster ka Pandžaaabis, Nad valutasid Pandžaaabi suhteliselt hilja, 1849.a. peale ägedat võitlust sikhidega. Kartes sikhide sõjalisi traditsioone ajasid inglased siin ettevaatlikku poliitikat. Pandžaaab oli strateegiliselt tähtis ala ja inglaster oli vajalik siin rahu säilitada, seepärast piirasid nad nende valdusi väga ettevaatlikult. Äravõetud maa asendati peaaegu alati rahalise pensioniga. Siinjuures ei mõelnudki inglased loobuda oma peaesmärgist - muuta India odavaks tooraineallikaks ja heaks kaubaturuks. Pandžaaabi püüdis ta muuta puuvilla, nisu ja lina tootjaks. 1855.a. tehti Džela jõe orus esimene katse aklimatiseerida Ameerika puuvillasorti.¹ Katse andis väga häid tulemusi. Et tõsta põllumajanduse kaubalisust, viidi siin sisse tollita kauplemine viljaga ja puuvillaga. Võrreldes teiste India piirkondadega olid maamaksud siin madalamad. Kuna Inglismaa vallutas Pandžaaabi suhteliselt hilja, siis ei jõudnud koloniaalpoliitika oma laostavat mõju siin veel täiesti avaldada. Pealegi alistasid Pandžaaabi sipoide palgaarmee, kellesse kohalik elanikkond suhtus nüüd nagu koloniaalarmeesse. Need asjaolud põhjustasidki selle, et Pandžaaab jäi rahvaülestõusu ajal suhteliselt passiivseks ja võimaldas inglaster koguda suure armee ülestõusu peakollete purustamiseks.

¹ Н.И.Семёнова, Панджаб в период народного восстания в Индии 1857-1859, Индия, Статьи по истории, Учёные записки института востоковедения, т. XX, М. 1959, 1 к. 139.

Peale Inglise Ida-India kaubakompanii kaubandusmono-
 poli kaotamist Indias oli Inglise kaupmeestele avatud
 vaba pääs India turule. ¹ kaupade sissevedu Indiasse suu-
 renes järsult, eriti puuvillatööstuse toodete osas.
 1/4 Inglise toodangust turustati Indias. Peale selle
 nõudis Inglismaa tööstus toorainet. ¹ Inglise tööstus
 baseerus Ameerika puuvillal. 1850.a. ikaldus tõi Ingli-
 se puuvillatööstureile suurt kahju. Nüüdsest peale hak-
 kavad inglased intensiivsemalt muutma Indiat tooraine-
 allikaks. ² India käsitööstus ei suutnud konkureerida
 Inglise masinalise tööstusega. Inglismaa ujutas lühike-
 se ajaga India üle oma kedruste ja puuvillatoodetega.
 Kunagi oli India olnud suurepärase puuvillatoodete ko-
 dumaaks, millega ta varustas kogu maailma. Nüüd hävi-
 tas Inglismaa kunagise kuulsa puuvillatööstuse. ³ Mil-
 jonid India käsitöölised olid määratud nälgimisele.
 Suured linnad tühjenesid. Nii vähenes XIX sajandi 20-
 40 aastani Bengaalia kangakudumiskeskuses Dakkas elani-
 ke arv 150 tuhandelt 20 t u handeni. ⁴ Laostunud käsi-
 töölised pidasid oma hädade põhjustajaks ennekõige ing-
 lasi ja ootasid vaid soodsat juhust nende vastu võit-
 lusse astumiseks.

1 Новая история стран зарубежного востока, 1к.438.
 2 Москалев, Индия, 1к.66.
 3 К.Маркс и Ф.Энгельс, Соч., Т.9, 1к.359. ¹⁵⁸
 4 Комаров, Английская политика, 1к.58.

22

Inglise poliitika oli nüüd suunatud uute territooriumide haaramisele. Neid huvitasid eeskätt niisugused maad, mida saaks ilma eriliste kulutusteta kasutada tehniliste kultuuride kasvatamiseks. Sipoide ajaloolane Kaye ise loo mustab selle perioodi Inglise poliitikat. Ta märgib, et allutada India talupoegade massvahetult Briti võimule, kõrvaldada põliselanike mõjukate esindajate vahendus Inglise valitsuse ja alluvate vahel, täiesti ignoreerida vana India valitsevaid klasse - see oliks India valitsemise ideaalne süsteem.¹

Soov laiendada oma territooriumi ja likvideerida vanade feodaalide vahendus talupoegade eksploateerimisel oligi paljude vürstiriikide annekteerimise põhjuseks. India kindralkuberner, kes esindas vahetult Inglise tööstuskapitali huve, kuulutab avalikult, et nad peavad kasutama kõiki võimalusi oma territooriumi laiendamiseks. Esmaseks selliseks võimaluseks peab ta Inglise territooriumide keskel asuvate vürstiriikide hõivamist.²

Vürstiriikide annekteerimiseks leiti mitmesuguseid ettekäändeid. Hindude ja muhameedlaste õiguste järgi loeti kasupoega ka seaduslõkuks pärijaks. Inglise seda ei tunnistanud.³ Otsese pärija puudumine oli annekteerimise ettekäändeks. Osa vürstiriike otseselt

¹ Рейснер, Очерки, 1к.59.

² Samas.

³ Новая история стран зарубежного востока, 439.

23

ei annekteeritud, kuid enamus neist oli kompaniiga seotud kindla lepinguga, mis oma olemuselt oli koloniaalvalduse eriline vorm. India kindralkuberneri Dalhousie kaheksa-aastase valitsemise jooksul Birma, Nagpur, Aud jt., üldterritooriumiga 150 tuhat ruutmiili. Annekteeritud maa-aladelt saadud tulud moodustasi 30% Inglise Ida-India kaubakompanii 1857-1859.a. tuludest.¹

Varem maksis kompanii vallandatud vürstidele ja nende järglastele pensioni, Dalhousie katkestas nendele pensionide maksmise. Pensionist jäi ilma ka Nana Sahib, viimase marati peaministri Badži Rao kasupoeg. Paljud kannatada saanud vürstid kandsid inglaste vastu sügavat viha. Nende hulka kuulusid Nana Sahib ja Džansi radža lesk Lakšmi Bai.²

Nana Sahib ei saanud nõustuda lubatud pensioni kaotusega ja saatis esindaja Europasse Inglise parlamendilt õigust nõudma. Tema püüdlused jäid tagajäejetuks.³

Džansi vürst pärandas enne oma surma riigi kasupojale. Kuni selle täisealiseks saamiseni pidi ametia asju ajama tema naine Lakšmi Bai. Peagi vürstiriik annekteeriti ja lesele määrati pension - 5000 ruupiat kuus.⁴ Vürstinna ei leppinud kujunenud olukorraga. Ta

¹ Москалев, Индия, 1к.57.

² Новая история стран зарубежного востока, 1к.440.

³ Петченко, 1к.170.

⁴ С.Н.Сен, Рани Джанси, Народное восстание в Индии 1857-1859гг, М., 1957, 1к.209.

24

uskus siiralt inglaste õiglusesse, kuid talle langes osaks üha uusi alandusi. Lõpuks teatati talle, et temale määratud pension läheb mehe võlgade katteks. Inglased konfiskeerisid Džansi riigi maksuvabad külad, mis olid templitele kingitud.¹ See kõik äratas noores energilises naises viha inglaste vastu.

Vaatamata vürstiriikide anekkteerimisele säilis India killustatus.

Hakati kärpima ka vaimulike feodaalide privileege. Tungiti kallale nende maavaldustele. Moodustati eriline komisjon maa omandiõiguse kontrollimiseks. Kui ei suudetud kirjalikult tõestada omandiõigust maale, siis see konfiskeeriti. Palju maid läks sel teel kolonisaatorite kasutusse. Ainuuksi Bombay provintsis konfiskeeriti 60% vaimulike maadest. See maa jäi küll endiselt templite ja muhameedlaste asutuste käsutusse, kuid nüüd maksustati ta üldistel alustel.²

Sellega muutsid inglased vaimulikud enda vaenlasteks.

Inglased viisid Indias läbi ka mõned eluolustikulised reformid. Palju tähelepanu pühendati kristluse propageerimisele. Anti isegi välja seadus, mille kohaselt inimene usu vahetamise korral ei jää pärandusest ilma. Loodeti, et see seadus kergendab hin-

¹ Сен, 1к.200.

² Новая история стран зарубежного востока, 1к.43.

dude ja muhameedlaste pöördumist ristiusku. Kristlik missioonäär muutus nüüdsest India koloniaalrežiimi vältimatuks lisandiks.

Viies läbi olustikulisi reforme, polnud Inglise valitsuse eesmärgiks sugugi mitte kohaliku elanikkonna arengutaseme tõstmine. Vaimulike suhtes huvitasid neid ainult sissetulekud, mida oli võimalik omastada. Päävakorras oli India bürokraatlik ümberkorraldamine, mis kõik pidi teenima üht eesmärki - mis kindlustaksid maksimaalsed kasumid. Sel eesmärgil Inglise valitsus eksproprieeris visalt India feodaale ja vaimulikke.¹

Nähes küll vastuolusid Inglise koloniaalsüsteemi ja vanade feodaalide vahel, ignoreerisid nad seda fakti, et neil polnud toetust talupoegade massi poolt, et talupojad juba hakkasid valmistuma võitluseks mõisnike ja inglaste vastu.²

Põhiliseks jõuks, mille abil inglased vallutasid India, hoidsid rahvast alluvuses ja mallele toetudes viisid nad läbi oma koloniaalpoliitikat, olid sipoide sõjavägi. Kuid ometi moodustasid need samad sipoid 1857-1859.a. inglisevastase ülestõusu eessalga, Et lahendada seda lepitamatut vastuplu tuleb veidi tutvuda sipoide armee koosseisuga ja inglaste poliitikaga nende suhtes.

¹ Рейснер, Очерки 61к.67.

² Samas, lk.60(viites).

Regulaarne koloniaarkarmee loodi Indias 1756.a..¹ Kogu sõjavägi jagunes kolmeks armeeks: Bengaalia, Bombay, Madrasid. Suhteliselt olid kõik armeed iseseisvad. Ülestõusust võttis aktiivselt osa ainult Bengaalia armee. Madrased ja Bombay sipoid aitasid ülestõusu maha suruda. Madrased ja Bombay armeed iseloomustas väga kirju etniline ja usuline kko^Soseis. Nende armeede sipoid olid värvatud kõige madalamatesse ühiskonnakihtidesse kuulujatest, kes olid kaotanud võimaluse oma tööst elatuda.²

Kuna neile oli teenistus Inglise Ida-India kaubakompaniis armees ainukeseks võimaluseks toita ennast ja oma peret, siis tegi see neid Inglise väejuhatusele väga kuulekaks.³

Bengaalia armee oli nii etniliselt kui kastikuuluvuselt ühtne. Armeed moodustasid enamuses hindud. 136 tuhandest sipoist 70 tuhat pärines Aadist.⁴ Enamus neist kuulus brahmanite ja radžputide kasti. Nad pärinesid maavaldajatest Hindustani kogukondlastest-talupoegadest. Radžputid said feodaalist maa teenistuse eest. Maa eest maksid nad väikest andamit, mis oli vasallsõltuvuse tunnustamise märgiks. Radžputide kogukond oli majanduslikult seotud tervik, kus kogu kogukonna liikmed olid

¹ А.И.Левковский, Английский колониальный государственный аппарат в Индии накануне народного восстания 1857-1859, Индия, Статьи по истории, М., 1959, 1к.103.

³ Осипов, О роли раджпутанского, 1К.74.

⁴ Samas, 1k. 75.

27
omavahel ka veresugulased. Kuid kogukonnad olid ühi-
nenud ka territoriaalseteks, ^{liitudeks} võisid nad osutada feodaa-
lidele, kes püüdsid nende õigusi kärpida, tugevat vas-
tupanu. Nad pidasid endid maa pärisperemeesteks. Me-
hised, ausad ja uhked oma päritolule, olid nad relv
käes valmis kaitsma oma maavaldusi ja õigusi. Nii ka
Bengaalia armees teenivad radžputidest pärinevad sipoid
säilitasid sõjakuse, ühtsuse ja uhkuse. Armeel
üks elu. Kui väejuhatus solvas mingit üht polku, loe-
ti seda kõigi ülejäänute solvamiseks.¹

Oma võimu esimestest päevadest alates lakkasid
inglased tunnistamast kogukonna õigust maale. Nad muut-
sid talupoegade radžputide enamuse selle maa rentni-
keks, mille pärisperemeesteks viimased olid lugenud
end juba palju sajandeid.²

Seni kuni inglastel oli sipoisid vaja India alis-
tamiseks ja rahva kuulekuses hoidmiseks, hellitasid
nad sipoisid. Sipoi palk oli 7 ruupiat kuus, millest
oli küllaldane äraelamiseks ja millest veidi ülegi jäi.
Nende perekondadel vähendati makse, kohtus olid sipoi-
del erilised privileegid. Sõdade ajal said nad tavalis-
ele palgale veel lisa.³

Peale Inglise-sikhide sõja võidukat lõppu 1849.a.
millega kogu India alistati Inglismaale, hakkasid

¹ К.Маркс, Хронические выписки по истории Индии,
1к. 152.

² Осипов, О роли раджупутанского, 1к. 80.

³ Новая история стран зарубежного востока, 1к.
444.

28

inglased kärpima sipoide privileege ja palku. Nad tundsid ennast Ind i a s juba küllalt kindlana ja püüdsid nüüd tulusid suurendada ka sipoide arvel. Löpetati palgale lisa maksmine. Polnud ka võimalus saada sõjasaaki, mille tulemusena sipoide siisetulekud vähenesid tunduvalt. Siiani võidi seaduse järgi Madrased ja Bombay armeed kasutada igal pool teenistuseks, Bengaalia armeed ainult Indias. Lord Canning laiendas kõikjal teenimise seadust ka Bengaalia armeele, kuigi see tähendas nende sipoide kastieeskirjade rikkumist ja võis põhjustada kastist väljaheitmise.¹ Viiekümnendatel aastatel viidi armeesse sisse veel rida eluolustikulisi uuendusi, mis polnud kooskõlas sipoide usuliste tavadega.²

Peale Audi annekteerimist desarmeeriti Audi vürsti armee ja formeeriti ümber. Armeesise vähenemine siin 60 tuhandelt inimeselt 15 tuhandeni. See 15 tuhat võeti politseiteenistusse. Tuhanded teenistusest jäänud sipoid ~~suu~~^{suu}andusid kodudesse.³ Ilma elatusvahendita jäi ka rohkearvuline vürsti öukond.

Sipoid kannatasid pidevalt rassilise diskrimineerimise all. Sipoidel olid küla talupoegadega tihedad sidemed. Külas valitsev inglisevastane meeleolu, mille põhjustajaks olid ebainimlikud maksud ja koloniaalapa-

¹ К.Маркс, Хронологические выписки по истории Индии, 1к. 153.

² Новая история Индии, 1к. 280.

³ Печенко, 1к. 169.

raadi tegevus, kandus edasi ka sipoidele. Rahutust sipoide hulgas suurendasid veel viimaste aastate jooksul tehtud kitsendused armees. Distsipliin armees langes. Toimused üksikud vastuhakud. 1852.a. keeldus Bengaalia armee otustavalt mere taha sõitmast, et Ranguunile kallale tungida. Inglased olid sunnitud neid asendama sikhide polkudega.¹

Laknaus püüdsid sipoid hõivata kindluse, kus paiknes arsenal jne. Sipoide polkudes levitati üleskutseid, mis veelgi aitas suurendada pinevust.

Kogudes Bengaalia armeesse laostuvate talupoegade-radžputide esindajad, aitas Inglise valitsus iseenealegi ootamatult neil ühineda. India rahva alandlikkus sõltus sipoide armee ustavusest. Sipoide armeed luues Briti valitsus lõi ühtse vastupanuliikumise keskuse, millist Indias varem polnud.²

Mitmed asjaolud annavad tunnistust sellest, et Põh-Indias tegutses salajane organisatsioon, mille rakukesi oli ka sipoide armee polkudes.³ Need rakukesed viisid läbi salajasi koosolekuid, kus arutati inglisevastase ülestõusuga seotud küsimusi. Peaaegu kõik polgud olid omavahel seotud komiteede kaudu. Sidet peeti šifreeritud kirjade abil. Organisatsiooni liikmed olid inglastele tabamatud.

¹ К.Маркс, Хронологические выписки по истории Индии, 1к. 153.

² К.Маркс и Ф.Энгельс, Соч., т. 12, изд. 2, 1к. 214. 241

³ Москалев, Индия, 1к. 74.

30

Inglisevastaselt olid meelestatud ka India¹ vahhabiidid. Vahhabiidid olid religioosse-poliitilise õpetuse esindajad, mis tekkis XVIII sajandil ja sai nimetuse Muhamed-ibn-Affet- Vahhabi nime järgi.¹

Vahhabiitide poliitilistes ja religioossetes vaa- detes leiab väljenduse muhameedlaste valitseva klassi kaua kestnud viha inglaste vastu, samuti töötavate mase side püüd parandada elamistingimusi. Juba Valiulla-Sahh, muhameedlaste ärkamisaja originaalne mõtleja, tunnistab, et suurte rikkuste konsentreerumine mõnede perekondade kätte on alati olnud suurimaks kuriteoks, mis viib ühiskonna kaoseni - ümbersündimiseni. Siit teeb ta järelduse, et on vaja õiglaselt ja võrdselt jagada rahvus- likud rikkused vastavalt ühiskonna struktuurile, ta- gades hädaohutuse ja vabaduse kõigile, kes toodavad materiaalseid hüvesid.²

Peale pideva samindarluse sisseseadmist Bengaalias, hakkas siin tegutsema radikaalne agraarvool, mida ni- metati faraziitideks.³ Nende eesmärgiks oli võõramaa- laste äraajamine ja muhameedlaste võimu taastamine. Faraziidid kutsusid mõisnike maa eksproprieerimisele ilma väljaostuta.

Vahhabiidid õpetasid rahvale, et ta võtaks sea- duse täitmise enda kätte ja osutaks vastupanu valit-

¹ Большая Советская Энциклопедия, т. 7, изд. 2, М., 1951, lk. 64

² Ашраф, lk. 123.

³ Samas, lk. 126.

susele juhul kui seadustele allumine toob kaasa jumalate õpetuste rikkumise. India vahhabiidis kutsusid muhameedlasi vastulööki andma muu-usulistele, selle all mõtlesid nad eeskätt inglasi.

Vahhabiitide tegevus soodustas suurtes linnades intelligentsi sõjalise meelsuse ärkamist. See lähendas neid lihtrahvale ühise ürituse nimel. Loodi laialdane baas koostööks inglaste vastu. Ühelt poolt ühinesid muhameedlaste erinevad seisused, teiselt poolt muhameedlased ja hindud.¹ Kerkis esile võitlus usu eest üldse, võitlus erinevate sektide vahel jäi tahaplaanile, peavaenlase inglase vastu. Vahhabiitide liikumise keskuseks kujunes Patna linn, ja nende silmapaistvamaks juhiks oli Seid Ahmed.²

Liikumise religioosne vorm vastas talupoegade mahajäänud arengutasemele ja selleaegsetele võitlustingimustele. Talupojad ei astunud siin mitte ainult inglaste, vaid ka feodaalse korra vastu.

Inglased olid oma valitsemise aja jooksul silmas pidanud ainult seda, kuidas maksimaalselt suurendada oma tulusid. Selleks otsisid ja rakendasid nad pidevalt uusi vahendeid sügavamalt järgi mõtlemata nende tagajärgedele. Nii oskasid nad XIX sajandi keskpaigaks muuta kõik India ühiskonna klassid enda vaenlasteks, sest polnud enam neid, kelle huve nad poleks otseselt või

¹ Ашраф, 1к. 129.

² Новая история стран зарубежного востока, 1к. 427.

kaudselt riivanud. 1856.a. Audi annekteerimine sai inglise kolonisaatorite viimaseks juūgeks sammuks selles kindlas suunas. Nūūd hakkas oma sõna ütlema ka India rahvas. Tuhanded käsitöölised, kes olid laostunud Inglise tööstuse konkurentsi tõttu, k u i ka need töölised teenistujad ja sõdurid, kes jäid tööta vürstiriikide annekteerimise tõttu, olid valmis välja astuma oma inimlike õiguste kaitseks. Talukdarid, kelle maad ähvardati konfiskeerida, olid ärevil. Muhameedlaste vaimulikkõd ja brahmaniitlikud preestrid, keda Inglise Ida-India kaubakompanii oli ilma jätnud maast ja rikkusest, kes kaotasid monopoli usupropagandale ja koh-tõle, kutsusid rahvast üleks pühaks sõjaks inglaste vastu. Feodaalne ülikkond, keda inglased tahtsid oma teelt kõrvaldada, hakkasid avaldama vastupanu. Talupojad, kuigi nad nägid inglasi külas harva, teadsid, et Inglise võimuaparaadi ja kohtu abiga on liigkasuvõtjad teinud neist peaaegu kerjused. Ja lõpuks veel sipoid, k e d a inglased pidasid igavesti ustavaks liitusid, oma kannatava rahvaga.

si e s ja erinevalt. Samuti kasutasid kolonialistid
pärisselanike ekspluateerimisel erinevaid viise, sõltu-
valt koha majanduslikust struktuurist, päriselanike mee-
lestatusest ja feodaalide poliitikest.

II p e a t ü k k

INDIA VABASTUSVÖITLUS 1857-1859.a.

1856.a. aastal muutus poliitiline olukord Indias, eriti Põhja-Indias, pingeliseks. Krimmi sõda, mis lõppes küll Inglismaa võiduga, kõigutas inglaste prestiiži indialaste silmis. Venelaste kangelaslik võitlus Sevastopoli all ja mujal näitas, et inglased pole võitmatud. Samal ajal algas Inglise-Iraani sõda, mis p^{öh}justas sõjavägede ümberpaigutamise Indiast Iraani. Patriootiliselt meelestatud indialased tugevdasid propagandat elanikkonna hulgas, kutsudes rahvast üleä pühaks sõjaks inglaste vastu.¹

1857.a. algab vabastusliikumise massiliste väljaastumiste p e r i o o d. Ülestõusust oli haaratud hiiglaslik territoorium Indias. Ta ulatus Pandžaabist Haidarabadini ja Sindist Bengaaliani. Ülestõusu peakoldeid paiknesid Põhja - Indias Audi, Bihari ja Radžputana piirkonnas. Lõuna-India jäi suhteliselt rahulikuks.

Ülestõusu ebauhtlase paiknemise põhjuseks võib pida seda, et mitte kõik India piirkonnad polnud majanduslikult ühtevisiriivatud inglise agraarpoliitikast. Ühenduste vähesuse tõttu olid India piirkonnad üksteisest eraldatud ja reageerisid ka koloniaalsele ekspuateeri-

¹ Новая история Индии, 1к. 282.

mi s e le erinevalt.¹ Samuti kasutasid kolonialistid päriselanike ekspluateerimisel erinevaid vorme. sõltuvalt koha majanduslikust struktuurist, päriselanike meelestatusest ja feodaalide poliitikast.

Inglased olid teadlikud ettevalmistatavast ülestõusust ja rahutustest elanikkonna hulgas. Nad jälitasid ja arreteerisid propagandiste ja mõistsid neid üle rangelt kohut. Samal ajal olid nad aga veendunud sipoide armee ustavuses.

Kuid ometi ei alustanud ülestõusu Indias alandatud ja paljaksriisitud talupojad, vaid inglaste poolt hellitatud sipoid.²

Rahutused haarasid kõige enim Bengaalia armees sipoised. Sipoised puutusid tihedalt kokku külaelanikega, kuulsid kibedaid etteheiteid selle kohta, millist osa etendavad nemad koloniaalsüsteemis. Pahameelt suurendas ka palga kärpimine ja endiste privileegide kaotamine.³

Kiiresti levis kuuldus sellest, et sipoised hakatakse ristiusku pöörama. Kui inglased hakkasid armeed relvastama püssidega, mille padrunid olid mähitud sea- ja veiserasvaga immutatud paberisse, valas see nagu õli tulle. Püssi laadimisel tuli paber hammastega ära rebida. Selle toimingu juures oleks rasv paratamatult suhu sattunud ja tähendanud seega sipoide religioossete tavade

¹ Реиснер, Очерки, lk. 68.

² К.Маркс и Ф.Энгельс, Соч., изд. 2, т. 12, lk.296.

³ Vt. käesolev töö, Ipt., lk.27-28.

33

rikkumist. Paljudeks polkudeks oli see asjaolu rahutus-
te ajaadiks ja sipoid keeldusid mainitud padruneid
vastu võtmast. 22. jaanuaril olid rahutused kasarmutes
Kalkuta lähedal, 25. veebruaril puhkes ülestõus 19.
sipoide polgus Berhampuris.¹ Inglased surusid need
rahutused kiiresti maha, kuid ei pööranud erilist
tähelepanu elanikkonna hulgas valitsevale pahameele-
le ja kasvavate rahutuste põhjustele.

29. märtsil kutsus Barrakpurilinna garnisoni noor
sipoi Mangal Pandi kõiki üles avalikule ülestõusule.
Ta meenutas kaaslastele nende vannet võidelda usu eest
ja kutsus kallale tungima reetureile ja vaenlastele
oma vabaduse nimel.²

 kutsest
Tema ülestõusust nähtub, et sipoid olid ülestõu-
suks juba varem konkreetseid plaane pidanud. Pandi üles-
kutse leidis küll vastukaaja sipoide hulgas, kuid nad
jäid passiivseteks pealtvaatajateks ja võimaldasid
inglastel Pandi arreteerida. Hiljem ta hukati. Tema
nime järgi hakati hiljem vabastusliikumisest osavõt-
jaid kutsuma "pandi'deks".

Meerutis paikneva kolmanda ratsaväepolgu sõdurid
ilmutasid ka avalikku vaenulikkust Inglise ohvitseride
vastu. Et taastada polgus kord, andis Inglise väejuha-
tus osa sipoisid kohtu a l l a . Neile mõisteti mitu

¹ К.Маркс и Ф.Энгельс, Соч., т. 12, изд. 2, 1к.
241.

² Москвлев, Сипайское восстание, 1к. 49.

56
aastat vanglakaristust. 9.mail hakati süüdimõistetuid vanglasse saatma. Enne vanglasse saatmist rivistati nende kaaslased garnisoniõuele ja süüdimõistetud pandi kaaslaste silme all ahelatesse. Vangid kutsusid ahelatega kõlistades üles seltsimehi nende kaitseks välja astuma ja inglaste verrega maha pesema nende häbi.¹

See Meeruti sipoide vangistamise ja häbistamise tseremoonia oli Bengaalia armee kolmandale ratsaväepolgule, 11. ja 20. jalaväepolgule, linlastele ja isegi ümbruskonna talupoegadele ülestõusu alustamise signaaliks.

10.mai öhtul 1857.a. haarasid sipoide^{oid} Meerutis relvad.² Kohe ühinesid nendega linnaelanikud. Tõenäoliselt olid nad selleks varem ette valmistunud. Moment ülestõusuks oli valitud soodsalt. Ohvitserid olid kas kirikus või paikasid väljapool sõjaväe paiknemise piirkonda. Ülestõusnud suundusid vangla juurde ja vabastasid vahistatud. Valve ühines ülestõusnutega. Inglise väejuhatust sattus segadusse, ega suutnud kohe midagi radikaalset ette võtta ülestõusu lämmatamiseks. Öösel sipoid väljusid Meerutist ja siirdusid Delhi poole. Nendega ühinesid ümbruskonna elanikud. Meeruti ja Dehli vaheline piirkond oli peagi ülestõusnute käes. Loodeprovintsi kubernerite teatel tõusid selle piirkonna elanikud üles

¹ Осипов, Великое восстание, 1к. 69.

² Петченко, 1к. 149.

37

kui üks mees ja pidasid inglastega edukalt võitlust. ¹ Kohe peale ülestõusu algust puhastati 20-25 miili raadiusega territoorium Meerutist välismaalastest. Hämmastav oli Meerutis paikneva väejuhatuse loidus. Kuna Dehli asus Džamna jõe paremal kaldal, Meerut mõnikümme kilomeetrit kaugemal vasemal kaldal ja linnu ühendas ainult üks sild üle jõe, siis oleks väga lihtne olnud ülestõusnuil taganemistee ära lõigata. ²

Inglased olid muutnud Dehli hästi relvastatud kindluseks. Seal paiknesid suured sõjamoona ja relva tagavarad. Meerutist saabuvate sipoide ees seis ülesanne - linna tungida, Dehli sipoide polkudega ja linnakehvikutega ühendusse astuda. Linnaelanikud avasid sipoidele linna väravad. Samal ajal algas linnas kohalike sipoide ja linnaelanike ülestõus. Peagi haarasid ülestõusnud võimu Dehlis enda kätte. Kõigepealt püüdsid nad hõivata arsenali, mille keldrites säilitati püssirohutagavarasid. Sealne valveohvitser, nähes olukorra lootusetust, jõudis arsenali õhku lasta. ³ Loodetud relvadest ilma jäämine oli sipoidele raskeks löögiks. Tuli ju nüüd edaspidi püssirohuga kokku hoida. Osa relvi suudeti küll päästa, kuid ka nende jaotamine toimus

¹ Петченко, lk. 148.

² К.Маркс и Ф.Энгельс, Соч., т. 12, изд. 2, lk. 243.

³ Осипов, Великое восстание, lk. 70.

organiseerimatult. Palju relvi haarasid ümbruskonna elanikuä, kes neid hiljem turul müüsid. Nii sai mõni mitme relva omanikuks, teisel polnud ainustki.¹

Kui jälgida sipoide ülestõusu sündmuste käiku, siis torkab kohe silma paljude sõjaliste operatsioonide juhuslikkus ja poolikus. Siit kerkib üles küsimus, kes juhtis ülestõusu, millised eesmärgid ülestõusnud endale püstitasid? Kummalegi küsimusele ei saa vastata ühe lausega, sest juhtijaid oli palju ja eesmäärke ka palju.

Edukalt alanud ülestõusu edasine saatus oleneb aga sellest, milline klass saab ülestõusu juhiks ja kui võrd ta on huvitatud selle edukast lõpust. XIX sajandi I poolel puudus Indias veel täiesti proletariaat. Tekkiv kodanlus oli veel nõrk selleks, et ülestõusu juhtida. Niisiis võisid ülestõusu juhtideks saada kas vaimulike, feodaalide või talupoegade esindajad. Sajandeid kestnud kastikorra tõttu olid kõrgematesse kasti kuulujatel rida privileege alamate suhtes. Feodaalid ja vaimulikud kuulusid tavaliselt ikka kõrgematesse kastidesse. See etendaski siis oma osa juhtide küsimuse lahendamisel. Ülestõusust võtsid osa väga mitmesugused ühiskonna kihid diametraalselt erinevate taotlustega. Antud momendil moodustasid need erinevad kihid - feodaalid, vaimulikud, linna käsitöölised, talupojad, vürstid, sipoid - ajutise ühisrinde

¹ Петченко, 1к. 150.

39

ühise vaenlase- inglase vastu. Seepärast ei kujunenud kogu ülestõusu jooksul välja ühtset kindlat juhtimiskeskust ja juhtkonda. Ülestõusu juhtisid erinevatel perioodidel eri feodaalide grupi esindajad. Nende eesmärgiks oli tagasi saada kaotatud maa ja muutuda selle pärisperemeesteks. Rohkemast polnud nad huvitatud. Nad isegi kartsid ja püüdsid pidurdada ülestõusu suuremat levikut.

Kui võim Dehlis oli läinud ülestõunute kätte, siirdusid sipoid suurmogulite dünastia viimase esindaja Bahadur-Šahhi palee juurde ja nõudsid, et ta ühineks ülestõusnutega ja asuks ülestõusu juhtima.¹

Bahadur-Šahhi nimi kujunes vabastusvõitluse lipuks. Miks just Bahadur-Šahhi isiksus rahuldab kõige laialdasemaid ülestõusnute ringkondi?

Ülestõusu peajõud, talupojad kujutasid endast veel feodaalse ühiskonna klassi, keda kapitalismi mõju vaevalt oli puudutanud. Nad võitlesid uute mõisnike-kaupmeeste, ülesostjate ja liigkasuvõtjate vastu. Nende võitlusloosungiks oli vana korra juurde tagasi pöördumine, et kaitsta usku pealetungiva "kristliku kapitalistliku kultuuri" eest. Nad mõistsid tagasipöördumise all patriarhaalsete tavade taastamist, kus feodaalne rõhumine üldse puudus või oli väike.²

Bahadur-Šahh oli Suur Moguli riigi viimane esindaja,

¹ Петченко, 1к. 149.

² Рейснер, Очерки, 1к. 170.

40

iseseisva India esindaja. Seepärast pöördusid talupojad Bahadur-šahi kui iseseisva India esindaja poole, kutsudes teda ülestõusu juhtima.

Islami vahhabiitlike sõjameeste jaoks oli Bahadur-šahh gasi - islami usu eest võitleja.¹

Laknau siitlike valitsejate ja iraanlaste jaoks olita imaamiks - kõrgeim valitseja muhameedlaste teokraatlikes riikides, kelle kätte oli koondunud nii poliitiline kui ka sõjaline võim ja kes täitis usulise juhi funktsioone.²

Bahadur-šahh oli poeet ja kirjanik, sellega saavutas ta intelligentsi poolehoidu. Tema maneer ennast vaos hoida ja inimlikkus muutsid ta paljudele klassidele lähedaseks.³

✓ Bahadur-šahh jõudis salaja saata ratsaniku Agrasse Loodeprovintsi kubernereri juurde teatega sündmustest Dehlis. Samal ajal püüdes aega viita ja lootes inglaste peatsele saabumisele, püüdis ta sipoosid veenda ülestõusu mõttetuses ja tunnistas end jõuetuks neid abistama. Tal ei jätkuvat raha sipoide väele palga väljamaksmiseks. Sipoosid vastasid, et nad hakkavad inglastega sõdima ilma igasuguse tasuta.⁴

Tegelikult ei etendanud Bahadur-šahh ülestõusus mitte mingit aktiivset osa. Tema nime varjus tegut-

¹ Большая Советская Энциклопедия, т. 10, изд. 2, М. 1952, 1к. 14.

² Большая Советская Энциклопедия, т. 17, изд. 2, М. 1952, 1к. 554.

³ Ашраф, 1к. 138.

⁴ Новая история Индии, 1к. 288.

44

sesid erinevate feodaalide gruppide esindajad. Osa Dehli feodaalsest ülikonnast olikohe huvitatud ülestõusu lüüasaamisest ja pidasid inglastega salajasi läbirääkimisi. Inglisevastaselt meelestatud feodaalide eesmärgiks oli taastada India feodaalse riigi sõltumatus ja isiklikud valdused. Nagu juba varem mainitud, püüdsid ka need feodaalid piirata ülestõusu ulatust.

Ülestõusnud moodustasi Dehlis valitsuse, mille koosseisust enamuse moodustasid öukonna liikmed. Suure mõju saavutas padišahhi poeg Mirza Mogul. Tema sai Dehli vägede ülemjuhatajaks. Ülestõusnud teatasid proklamatsioonides, et keisri võim on zaastatud ja kutsusid kõiki muhameedlasi ja hindusid ühinema võitluseks usu ja kodumaa eest. Nad kutsusid kogu maa sipoosid pöörama relvi inglise ohvitseride vastu ja siis Dehli tulema Bahadur-šahhi lipu alla. Muhameedlased kuulutasid ülestõusu pühaks sõjaks inglaste vastu.¹

Järgnedes sellele proklamatsioonile suundusid paljud Loodeprovintsi ülestõusnute polgud Dehli. Ainuüksi Rohilkandist, kus ülestõusu tulemusena võim läks Bahadur khaani kätte, suundus Dehli umbes viis tuhat sipoid. Siia saabusid ülestõusnud ka Nimatšist ja Naserabadist. Juuli keskel oli Dehlis olävate sipoide arv kasvanud 4000-lt 40 000-deni.² Selle asemel, e t

¹ Новая история Индии, 1к. 289.

² Осипов, Великое восстание, 1к. 74.

49

ära kasutada segadust inglaste hulgas ja arendada ot-
sustavat pealetungi, ei võtnud Dehli valitsus midagi
ette ja kogu suurearvuline sipoide vägi püsis tege-
vusetult.

Juba esimestest ülestõusu päevadest alates tekki-
sid Dehliis tõsised raskused ülestõusnute toitlusta-
misega. Sipoidele palka ei makstud, toitu tuli muret-
seda raha eest. Toiduainete hind aina tõusis. Koos
linnaelanike, eriti käsitöolistega, nõudsid sipoid elat-
usvahendeid liigkasuvõtjatelt, kaupmeestelt ja teis-
telt rikastelt linnaelanikelt. Kuna viimased ei taht-
nud heameelega oma varandusest loobuda, siis lõppe-
sid sääraseid varustusretked sageli omakohtuga, mis
kandis röövimise ilmet. Niisugused kokkupõrked toi-
du muretsemisel laostasid sõjaväel¹aste distsipliini
ja demoraliseerisid sõdureid.¹

Dehli feodaalid, kes tegutsesid tahtetu šahhi ni-
mel, kuid olid seotud inglise võimudega, püüdsid
igati nõrgendada Dehli kaitsevõimet. Selleks püüdsid
nad Dehlist eemaldada sipoide peajõude. Kuid sipoid
ei lahkunud Dehlist. Nad hakkasid endi hulgast esile
tõstma juhte, kes orienteerusid sõjaasjanduses ja
kelle juhtimisel alustati linna kaitsetöid. Šahile
avaldasid sel ajal mõju inglisevastaselt meelestatud

¹ Петченко, 1к. 150-151.

feodaalid. Nende mõjutusel saatis ka Šahh inimesi kaitsetöödele. See omakorda tugevdas sipõide juhtide autoriteeti.

Ülestõus haaras üha laiemal maa-alal. Rahvamassid vaatasid Dehlile kui pühale sümbolile võitluses välismaalaste vastu.¹

Koloniaalvõimud polnud ette näinud, et rahutused võtavad nii massilise iseloomu ja olid seepärast algul võimetud ülestõusu maha suruma. Eurooplastest sõjavägede peajõud paiknesid Pandžāabis, kust neid oli riskantne ära kutsuda seal valitseva äreva õhkkonna tõttu. Dehlist Kalkutani paiknes ainult neli inglastele ustavat polku, mis oli kübeke võrreldes ülestõusnute hulgaga. Ülestõusu algul polnud Inglise Väejuhatusel ka üksmeelt edasise tegevuse kohta. Inglise vägede ülemjuhataja Anson pidas vajalikuks oodata, jõude koguda ja alles siis üle minna otsustavale pealetungile. Momendi peaülesandeks pidas ta sipõide väljaastumiste ärahoidmise teistes India piirkondades. Pandžāabi komissar Lawrance nõudis aga viivitamatut pealetungi Dehlile.²

Koloniaalvõimud hakkasid oma vägesid mobiliseerima. Nad nõudsid Inglise valitsuselt täiendavaid jõude. Hiinasse suunduvad sõjaväed peatati ja saadeti In-

¹ Петченко, lk. 151.

² Samas, lk. 152.

diasse. Ka Iraanis olevad inglise ja sipoide väeosad kutsuti tagasi. Körvuti sõjalise täienduse taotlemisega, püüdsid inglased liitu sõlmida ka India vürstidega. Kui nendele tehti mõningaid järeleandmisi, siis olid nad kiiresti valmis oma teeneid pakkuma.¹ Inglise poolt olid ka sikhid ja gurkad.²

Mai lõpuks ühinesid Madrased sipoid inglastega, et Inglise kindral Nili juhtimisel minna ülestõusnuid maha suruma. 4. juunil saabusid nad Benaresse. Seal hävitasid nad kõigepealt garnisoni ja hakkasid siis linnaelanikega arveid õiendama. Sipoide ülestõusu mahasurumisel kasutasid inglased erilist karistusvahendit, mis seisnes selles, et hukkamõistetud seoti kahuritoru avasid ja siis anti kogupauk.³ Alles teade ülestõusust Allahabadis lõpetas veresauna Benareses ja kindral Nil suundus oma väesalgaga sinna.

Allahabadis juhtis ülestõusu silmapaistev vahhabiit Liakat Ali, kes peale ülestõusu võitu seal kuulutati Allahabadi valitsejaks.⁴ Nähes, et vastupanu on lootusetu siirdus Liakat Ali koos grupi linnakaitsjatega

¹ Москалев, Сипамское восстание, lk. 51.

² Gurkad elavad Nepalis, osa India Uttar-Pradeshis. Nad olid poolpärisorjuslikus sõltuvuses suurmaavaldajatest, suhteliselt madala arengutasemega. Inglased värbasid neid oma armeesse ja karistussalkadesse. Большая Советская Энциклопедия, т. 13, изд. 2, М., 1952, lk. 214.

³ Новая история в документах и материалах, lk. 132.

⁴ Новая история Индии, lk. 301.

45

Kanpuri appi sealsetele ülestõusnutele, keda juhtis Nana Sahib.¹

Teist Inglise karistuaekspeditsiooni juhtis kindral Havelock. Selle salga koosseisu kuulusid peamiselt Nepali gurkad ja Pandžabi sikhid.²

Kuna ülestõusnud ei kohanud inglaste poolt algul tõsisist vastupanu, levis ülestõus väga kiiresti. Juunikuu esimesteks päevadeks oli ülestõusust haaratud kogu Loodeprovintis, osa Radžputanast ja Audist. Kuu lõpuks ulatus ülestõusnute sipoide arv viiekümnetuhandeni.³

Hindustani sipoide ülestõus oli laialdaste rahvamasside väljaastumiste signaaliks. Talupoegadega ühinesid väikefeodaalid ja osa suurfeodaale. Kuigi inglased uue agrariaalsüsteemi kehtestamisega andsid purustava hoobi ürgkogukondlikule kogukonnale ja kogukonna organisatsioon kaotas nüüd oma otstarbe, säilis ta osaliselt siiski. Loodeprovintsi Radžputid olid kuulnud osavate sõjameestena, kes sageli olid pidanud relvastatud võitlust feodaalide vastu.⁴ Kogukonna organisatsioon ja sõjalised traditsioonid aitasid kaasa selles piirkonnas ülestõusu eriti kiirele levikule. 1857.a. mais kirjutas Loodeprovintsi kindralkuberner,

¹ Vt. käesolev töö, I ptk., lk. 23.

² Новая история Индии, lk. 301.

³ Осипов, Великое восстание, lk. 70.

⁴ Vt. käesolev töö, I ptk., lk. 26-27.

46

et rajoonis valitseb täielik korralagedus. Valitsusel pole siin mingit poolehoidu, politsei on laiali jooksnud, Aligarh ja Ita - Ülem Doabe kõige tähtsamad ringkonnad on mässutulest haaratud.¹

Mai lõpul tõusid sipoid üles Nasirabadis ja Nāmares. Ülestõusnud purustasid valitsusasutusi, vabastasid vanglatest arreteeritud, tapsid vihatumaid inglise ohvitsere ja ametnikke. Enamus ülestõusnud sipoidede polkudest suundus hiljem Dehli, kus nende arvates asus ülestõusu juhtimise keskus.

Mai teisel poolel oli ülestõusust haaratud ka Rohilkhand. Siin astusid kogukondlased välja varem kui sipoid. Ülestõusnud talupoegi kogukondlasi juhtisid nende endi hulgast pärinevad inimesed. Nad õiendasid arveid plantaatorite omanikega, küla liigkasuvõtjatega, ründasid maksu- ja kohtuasutusi, hävitasid seal hoiul olevad dokumendid ja ajasid oma küladest välja neid, kes ostsid maid kokku, ajasid minema koloniaalametnikud ja taastasid kogukondliku õiguse maale. Seejuures ei võidelnud nad mõisnike maavalduste vastu, kuigi sageli keeldusid renti maksmast.²

31. mail algas ülestõus Rohilkhandi pealinnas Bareillis.³ Ülestõususe etteotsa sai Bahadur-khaan, muhameedlaste ülikonna esindaja, endise vürsti järg-

¹ Новая история Индии, lk. 292.

² Samas, lk. 293.

³ Осипов, Великое восстание, lk. 77.

47

lane. Ta kuulutas end Bahadur-Šahhi asemikuks ja hakkas looma oma valitsusaparaati. Bahadur-khaan pöördub üleskutsega Hindustani elanike poole. Selles üleskutses ta mainib, et kui te lubate inglastel Indiasse jääda, siis nad hävitavad teie usu. Ta selgitab, et inglased püüavad ka praegu neid petta õhutades hindude ja muhameedlaste vahel vaenu. Lõpuks kutsub ta kõiki hindusid ja muhameedlasi ühinema üldiseks pühaks sõjaks inglaste vastu.¹

Kõik ülestõusnute poolt levitatud proklamatsioonid annavad tunnistust ülestõusu välisest ideoloogiast.

Näiteks algavad paljud proklamatsioonid pöördumisega nii muhameedlaste kui hindude poole üleskutsetega. Ühes proklamatsioonis mainitakse, et parim jumala andidest on vabadus. Kõik, kes tõstavad mööga selles pühaks sõjas usu kaitseks saavad kuulsaks ja neile langeb jumala õnnistus.²

Samaaegselt Rohikhandiga puhkes ülestõus ka Kanpuris. Tähtsat osa ülestõusu ettevalmistamisel etendas Bitura radža Nana Sahib. Et taastada kaotatud privileege ja õigused asub ta teiste vürstidega salajastesse läbiräärimistesse, kuidas organiseerida ühendatud vastupanu inglise koloniaalpoliitikale. Tema lähimast nõuandjast Azimulla-khaanist sai hiljem ülestõusu juht Kanpuris.³ Nana Sahib tundis suurt huvi poliitika vastu.

¹ Осипов, Великое восстание, 1к. 79.

² Рейснер, Очерки, 1к. 69.

³ Петченко, 1к. 153.

Ta jälgis pidevalt inglise ajakirjandust ja oli hästi kursis Inglismaa olukorraga rahvusvahelisel areenil. Ta lootis ära kasutada Inglismaa raskused ja taastada endale endise vürsti järeltulija õigused. Samal ajal ei reetnud ta millegagi rahulolematust inglaste vastu ja pälvis igati nende lugupidamise. Inglise garnisoni komandant andis Nana Sahibi käsutusse isegi sõduritesalga kaitseks, juhul kui peaks puhkema ülestõus ja näitas tal-
 le isegi koha, kuhu inglased kavatsesid hädaohu korral varju minna.¹ Selleks osutus vana haigla barakkidest improviseeritud kindlus.

Sipoide hulgas liikusid ringi agitaatorid, kes veenasid neid Dehli ja Meeruti ülestõusnutega ühinema. Eriti aktiivsed olid sipoide komandörid Tikka Singh ja Samsud-din-han., Nana Sahibi ringkonnast Džavala Prasad ja Muhamed Ali.² Eriti rahutu oli 2. ratsaväepolk, millega Nana Sahib hakkas sidemeid pidama. Tikha Singhi maj- ja kogunesid sipoide esindajad ja siin arutati ülestõusu plaani. Peeti läbirääkimisi ka Nana Sahibiga. Mošeedes toimusid muhameedlaste koosolekud, kus arutati kujunenud olukorda. Sipoid etendasid nendel koosolekutel juhtivat osa. Juba enne avalikku väljastumist hakkas Kanpuri tulema rohkesti ümberkaudseid talupoegi. Osa linnaelanikke, kaupmehi ja liigkasuvõtjaid kartsid

¹ Осипов, Великое восстание, 1к. 80.

² Samas

ülestatõusu ja pöõrdusid inglaste poole abipalvega kaõts-
ta nende varandust.¹

Inglased olid teadlikud kavatsetavast ülestatõusust
ja püüdsid tarvitusele võtta mõningaid abinõusid, et se-
da ära hoida.

4. juuni õõsel alustas Kanpuri ratsaväepolk üle-
tõusu. Kohe ühines nendega jalaväepolk. Nad hõivasid ri-
gikassa, arsenali, vangla, vahõstasid vahistatud ja saat-
sid delegaadid teistesse polkudesse üleskutsetega ühin-
da ülestatõusnutega. Inglased jõudsid kindlusesse varju
minna. Ka Kanpuris puudus ühtne juhtimiskeskus. Nana Sa-
hibi ja sipoide ohvitseride vahel olid tõsised lahkkelid.
Bituri radõa esmaseks eesmärgiks oli taastada oma vürsti-
riigi sõltumatus ja ki n d lustada isiklik positsioon.

Sipoid otsustasid suunduda Dehli, et ühineda teiste
ülestatõusnutega. Teel õnnestus Tikka Singhil neid veenda
tagasi pöõrduma ja Nana Sahibi oma juhiks kuulutama.
Mad pidid Kanpuri tagasi pöõrduma selleks, et vallutada
kindlus, kuhu inglased olid varju pugunud.

Kanpuris moodustati valitsus Nana Sahibiga eesotsas.
Valitsuse juurde moodustati ülestatõusu juhtidest nõukogu.
Sinna kuulusid Azimulla-khaan, Dõavala Prasad, Tikka
Singh jt.. Ilma Azimullata ei lahendatud ühtegi tähtsamat
kõsimust. Tal oli ka täielik kontroll Nana Sahibi te-

¹ Петченко, 1к. 155.

gude üle. Nana Sahib taastas inglastest vabastatud maa-alal endise maksukorralduse. Ta nõudis sisse isegi vanad maksuvõlad.¹

Sipoid olid tegelikult Nana Sahibist sõltumatud ja viisid läbi oma poliitikat. Neil oli oma organisatsioon ja juhid. Nad võitlesid oma juhtide üle-määra rikastumise vastu. Järelikult oli neil kontroll isegi kõrgemate ohvitseride üle. Sipoid võitlesid ka reeturite vastu. Nad püüdsid piirata Nana Sahibi võimu ja kehtestada linnas revolutsioonilist korda.

Kanpuri ülestõusnud korraldasid mitu tormijooksu inglaste kindlustatud residentsile, kuid ei suutnud seda vallutada. Operatsioone juhtis Tantija Topi. Nana Sahib siirdus peale valitsuse moodustamist Birturi ja hakkas tegema ettevalmistusi pidustusteks, mis pidid toimuma tema peaministriks kuulutamise puhul.²

Inglaste valduses olevat kindlust Kanpuris püüti vallutada ve e l 17. juunil ja 24-28 juunini. Viimases lahingus sai kindluses olev Inglise kindral Wheeler haavata ja hiljem suri.³ Piiratute olukord kindluses oli muutunud raskeks. Puudus oli relvadest ja ka inimkaotused olid suured. Nana Sahib pidas inglastega läbirääkimisi, mis lõppesid sellega, et ing-

¹ Петченко, 1к. 160.

² Новая история Индии, 1к. 302.

³ К.Маркс и Ф.Энгельс, Соч., т. 12, изд. 2, 1к. 289.

54
lastel lubati kindlusest lahkuda, laskuda mööda Gangest
alla kuni Allahabadini.¹

Sel hommikul kui inglased pidid kindlusest lahkuma, hakkas ümbruskonna elanikkond juba varakult jõe äärde kogunema. Nendeni olid juba jõudnud kuuldused inglise karistussalkade metsikutest ülestõusu mahasurumisel. Benarest ja Allahabadist olid Kanpuri saabunud põgenikud, kes jutustasid sellest. Nüüd puhkes siin äge võitlus, kus maksti kätte mõrvatud ödede, vendade ja kaasvõitlejate eest Nana Sahibi käsul halastati ainult naistele ja lastele.

Ülestõusnute olukord Kanpuris muutis aina raskemaks. Inglise karistussalgad liikusid linna suunas. Oli vaja tarvitusele võtta otsustavad abinõud linna kaitsevõime suurendamiseks. Nana Sahib viibis aga Bituris. Jõudnud Kanpuri püüdis ta üleskutsetega linnaelanikke julgustada. Ta teatas hindude suurtest vägedest, mis liiguvad inglastele vastu. Inglise karistussalkadele läksid vastu väesalgad Tikka Singha ja Liakat Ali juhtimisel. Kohtumine toimus Bathpuri all.² Sipooid said selles lahingus lüüa. Inglise karistussalgad lähenesid linnale. Linna lähiatel toimus veel paar lahingut. Kaotanud viimase lahingu Nana Sahib lahkus koos grupi ülestõusnutega linnast. Inglise vallutasid Kanpuri. Selle linna vallutamisel oli inglastele suur tähtsus. See kindlustas neile kommuni-

¹ Петченко, 1к. 164.

² Новая история Индии, 1к. 305.

52
12
katsioonide liini mööda Gangest.

Rahutused Audis algasid juba enne sipoide väl-
jaastumisi Meerutis ja Dehlis. Üheks rahvaliikumi-
se organiseerijaks Audis oli Maulevi Ahmed-šahh, kes
hiljem muutus ülestõusu väljapaistvaks juhiks. Ta
oli olnud suurmaaomanik, kelle maa konfiskeeriti pea-
le vürstiriigi annekteerimist. Ahmed-šahh saavutas
eriti suure populaarsuse Faizabadis, kus ta viibis
1857.a.. Tal olid sidemed vahhabiitide keskuste L
Laknau ja Patnega. Ahmed-šahhi tegevus äratas kolo-
niaalvõimudes kahtlust ja nad arreteerisid ta. Ah-
med-šahhi päästsid vanglast ülestõusnud ja kuuluta-
sid ta enda juhiks.¹

Audi komissar Henry Lawrence tegi ettevalmistu-
si selleks, et end kindlustada ja ülestõusjate leeri
nõrgestada. Ta püüdis luua kindlat liitu taluktari-
dega (riigi^a maksurentniku^d/ Hindustanis²) lubades neil
alandada maamaksu, külvata vaenu muhameedlaste ja
hindude vahel ja rahustada feodaalset ülikkonda ja
linna rikkaid inimesi mitmesuguste lubadustega. Vii-
mastele teatas ta, et tema käsutuses on küllalt
jõude ja vahendeid, et kaitsta nende elu ja varan-
dust.³

Kuid ei Laknau kaupmehed ega talukdarid usku-

^{1a} К.Маркс и Ф.Энгельс, Соч., т. 12, изд. 2,
1к. 289.

¹ Петченко, 1к. 170.

² Осипов, Крестьянство, 1к. №/№ 104.

³ Новая история Индии, 1к. 298.

nud liiga inglaste lubadusi ja enamus neist jäi ära-
 ootavale positsioonile. Mai lõpul algas Audis re- l -
 vastatud ülestõus. Ülestõusu alustasid Põhja-Audi
 talupojad. 27. mail saatsid inglased Laknau politsei
 ja linnaelanikest koosnevad sipoide väeosad ülestõusu
 maha suruma. Selle asemel, et ülestõus maha suruda ,
 ühinesid nad ülestõusnutega.¹

Ülestõus Laknaus algas 30.mail.² Kahtlaseha tun-
 dub J.V.Petšenko väide, et ülestõus Laknaus algas
 20.mail.³ Pole ju sugugi loogiline, et väed, mis saa-
 deti 27.mail Laknaust Põhja-Audi ülestõusu maha su-
 ruma kuulsid teel ülestõusust, mis peidi alanud ole-
 ma juba 20.mail, ja ühinesid nendega st. Põhja-Audi
 ülestõusnutega.

H.Lawrence, kellel tänu spioonidele oli teada isegi
 ülestõusu päev, jõudsid tõmbuda vägedega varemkind-
 lustatud residentsi. Sipoid võitlesid küll mehiselt,
 kuid neil puudus kahurivägi ja nad ei suutnud igglaste
 viimast kindlustatud punkti Laknaus vallutada. See-
 pärast lahkusid nad Laknaust ja siirdusid põhja poole.
 31.mail puhkes Laknaus linnaelanike ülestõus kuid pol-
 litseil õnnestus see maha suruda.

¹ Петченко, 1к. 173.

² Новая история Индии, 1к. 299.

³ Петченко, 1к. 173.

10. juuniks oli kogu Audi piirkond ülestõusust haaratud. Vanglast vabanenud Ahmed-Šahh hakkas koguma üksikuid sipoide salku, et nendega minna Laknau peale. 12. juunil Laknau politsei ühines ülestõusnutega ja lahkus Kanpuri suunas. Suured ülestõusnute väed liikusid Laknau suunas. H. Lawrence siirdus oma väesalgaga Tšinhati külla juurde, et takistada ülestõusnute vägedel ühineda.¹ H. Lawrence väed said seal suuresti lüüa. Sellel kaotusel oli suur mõju Audi feodaalidele, kes hakkasid nüüdsest ilmutama söbralikkust ülestõusnute suhtes. Viimased hindud, kes siiani veel püsisid inglaste teenistuses, lahkusid koos ülestõusnutega. Inglaste kindlustatud residentsis Laknaus valitses paanika. Inglise olid kaotanud ka palju relvi ja sõjamoona. Seda momenti ära kasutades oleksid sipoid saavutanud kerge võidu inglaste Laknau residentsi üle. Kuid ühtse juhtimise puudumine ja passiivne kaitse etaktika etendasid ka siin oma osa. Peale mainitud residentsi oli Laknaus nüüd ülestõusnute käes, kes hakkasid siin nüüd moodustama oma valitsust. Demokraatlikud jõud nõudsid kogu võimu üleandmist Ahmed-Šahhile, kellel oli suur populaarsus Audi elanikkonna hulgas. Teda ei toetanud aga sipoid, kelle sõltumatuse sümboliks olid vanade dünastiade esindajad. Nii sai troonile Laknaus 7. juunil 1857. a. Audi endise

¹ Петченко, 1к. 175.

55

kuninga poeg alaealine prints Bridži Kadr.¹ Regendiks sai tema ema Hazrat Mahal.

Kasutades lahkhelisid ülestõusnute hulgas haarasid feodaalid võimu. Nõukogusse võeti ka Ahmed-šahh, kuid alles sipoide ja linnaelanike tungival nõudmisel. Ometi oli ta ainuke äajamoodustatud uuest valitsusest, kes oleks olnud võimeline ülestõusu juhtima. Ülejäänud isikud olid end juba varem kompromiteerinud ja kaotasid peagi ülestõusnute usalduse. Niisuguse valitsuse moodustamine sai võimalikuks ainult tänu sellele, et sipoid austasid pimesi vana dünastia inimesi, st. inimesi nime pärast. Jäänud ilma juhtimiseta, tegutses iga polk omaette. Ühtse tegevusplaani puudumine tõi kaasa suuri kaotusi ja asjatuid ohvreid. Sipoid hakkasid kaotustes asjatult süüdistama oma komandöre ja karistasid neid tihti süütult. Osa feodaale hoidsid avalikult inglaste poole ja abistasid neid. Reeturiks osutusid ka mõned jõukad linnaelanikud. On loomulik, et niisuguses ebaterves öhkkonnas ei saanudki juttu olla edukast pealetungist.

Džansis algas ülestõus 5. juunil. Esimestena astusid siin välja 22. jalaväepolgu sõdurid.² Ülestõusnud haarasid enda valdusesse kindluse, kus asusid laod ja riigikassa. Inglise võimuesindajad Džansis kõhklesid. Nad polnud olukorra üle veel kontrolli kaotanud ja

¹ Петченко, 1к. 176.

² Сен, 1к. 210.

oleksid võinud ülestõusu veel maha suruda. Võimud jäid äraootavale positsioonile kartes, et ülestõusu mahasurumine kutsub ülestõusu esile ülejäänud polkudes. Kuid säärane inglaste tegevus ainult julgustas ülestõusnuid. Ratsavägi ühines jalaväelastega ja ülestõus võttis üha laiemat ulatust. Eurooplastest juhtkond oli sunnitud kindlusesse varju pugema, mille piiramist ülestõusnud kohe alustasid. Piiratute olukord oli lootusetu ja kuna ülestõusnud lubasid neid ellu jätta, siis nad alistusid. Tegelikult aga nad kõik hukati. Inglise arvasid, et Lakšmi Bai on niiviisi püüdnud kätte maksta temale osaks saanud ebaõigluse eest.¹ Hiljem sai Lakšmi Baist selle piirkonna ülestõusu juht. Inglise ajaloolase Kaye sõnade järgi oli ta hämmastavalt energiline, tark ja vapper naine.² Kaua taotles ta inglastelt abi ja polegi täpselt teada, mis sundis teda lõpuks ülestõusnutega ühinema. Alles 1858.a., kui oli juba raske uskuda ülestõusu edukasse lõppu, liiuts^{tu} Lakšmi Bai ülestõusnutega. Ta tegi seda täiesti teadlikult otsustades kaitsta oma au maksu see mis maksab.³

Sellest ajast tunnebki teda kogu India. Tema kanglastegusid ülestati veel kaua, tema kuju ja nimi muutusid poollegendaarseteks. Palju väärrib see tä-

¹ Vt. käesolev töö, I ptk. lk. 23-24.

² Москалев, Сипайское восстание, lk. 58.

³ Сен, lk. 213.

27

helepanu juba seepärast, et neid naisi polnud just palju, kes nii aktiivselt võtsid osa vabadusvõitlusest. Enne inglaste saabumist organiseeris Lak^mšmi Bai kaitsetöödele ka palju naisi. Kui selgus, et nad ei suuda piiramisele vastu panna, murdis väike salgake tema juhtimisel piiramisröngast läbi ja siirdus Kalpi. Lakšmi Bai võttis ise lahingutest osa innustades oma vapruselga ka teisi. Kaotanud kõik positsioonid jätkas ta partisanisõda koos Tantiija Topiga.¹ 17. juunil 1958.a. langes ta käsitsivõitluses.² Seega õnnestus Džansi ülestõusnutel vastu pidada 1857.a. juunist 1858.a. juunini.

Lakšmi Bai eeskuju jälgis rida vürste Bandelkhandis ja Radžputanas. Ülestõusu edasine edu olenes sellest, millise positsiooni võtavad suuremate vürstiriikide vürstid. Vürstide taotlused ilmnevad hästi asekuninga Canningi mälestustes, kus ta meenutab, et kui ta lubas Gvaliori vürstile troon püüandada kas u - pojale ja tema vürstiriiki vaatamata otsese järeltulija puudumisele ei ühendata Inglise territooriumiga, hakanud vürst nutma kui laps ja lubanud kõigi jõudude ja vahenditega aidata võitluses mässajate vastu.³ Ka Induri vürst asus inglaste poolele.⁴

Sellele vaatamata tõusid sipoid Gvalioris üles

¹ Москалев, Сипайское восстание, 1к. 58.

² Сен, 1к. 213.

³ Рейснер, Очерки, 1к. 75.

⁴ Осипов, Великое восстание, 1к. 89.

14 juunil. Augusti algul siirdusid Kalpi, et jätkata ülestõusu Tantija Topi juhtimisel. Ka Induri vürst tegi kõikvõimalikku, et ära hoida sipoide väljaastumisi, kuid 1. juulil toimus ka siin sipoide ülestõus Mhous.¹ Üldiselt jäi Dekkan ülestõusuat kõrvale. Toimusid üksikud sipoide väljaastumised Džabbalpuris, Haidarabadis, Aurangabadis, Sateres ja Kolahpuris, mis aga kiiresti inglaste poolt maha suruti.

Bengalia Bihares ja Orissa iatanduste rajoonis võttis ülestõus talurahvasõja ilme. Kaasaegsed inglased rõhutavad just talupoegade liikumist Bengalias. Talupoegade väljaastumised ülestõusu ajal on rohkesti leidnud kajastust ka "Sinises raamatus".²

Nende rajoonide talupojad tõusid massiliselt üles vanade feodaalide ~~võim~~ juhtimisel. Ülestõusu võidu puhul aeti minema uued mõisnikud ja restaureeriti vanade feodaalide valdused ja õigused. Nii toimus Nana Sahib Kanpuris ja nii sündis see ka mujal, kus vanad maavaldajad kasutasid juhust, et minema ajada kaupmehid ja liigkasuvõtjaid, et tagasi saada enda päranduslikud valdused. Nii arvab ka Robertson, kui ta ütleb, et feodaalid püüavad tagasi saada kaotatud mõisu ja seepärast läksid koos alamate klassidega.³ Nimelt niisugune ebaselge, mitteiseseisev iseloom on tüüpiline selle aja talupoegade liikumisele.

¹ Осипов, Великое восстание, lk. 90.

² Рейснер, Очерки, lk. № 71.

³ Samas, lk. 72.

Nagu varem mainitud jäi Lõuna-India suhteliselt rahulikuks. Sipoide väljaastumisi siin ei toimunud ja sipoide palgasõjavägi jäi enamuses truuks oma isandatele. Ka Pandžaab jäi suhteliselt rahulikuks ja inglased muutsid selle tugipunktiks Dehli vastu suunatud operatsioonide teostamiseks. Et Pandžaabis suur osa talupoegi, peamiselt sikhid, võitlesid Inglise Ida-India kompanii lipu all, tulenes Inglise eelnevast majanduspoliitikast ja ajaloolistest tingimustest.¹ Kuigi ka siin tehti ettevalmistusi ülestõusuks, piirdus see ainult üksikute väljaastumistega, mis kiiresti maha suruti. Kuid tutvugem pögasalt sündmuste käiguga Pandžaabis.

1857. a. kujunesid Pandžaabis eeldused ülestõusuks. Kui Meerutis ja Dehlis puhkes ülestõus, siis ootasid koloniaalväimud selle edasist laienemist ja väljaastumisi ka Pandžaabis. Peale ülestõusu algust osutusid Pandžaabis inglased teistest ära löigatuks. Siin paiknevate eurooplastest sõjavägede arv ulatus 10 tuhandeni, Bengaalia armee sõdureid aga 60 tuhat. Inglastel oli alust karta Afganistani emiiri Dost Muhhamedi ja sikhide vahelise liidu sõlmimist nagu see toimus 1849. a.² Afganistani emiiri väljaastumine oléks võinud muuta Pandžaabis üldise ülestõusu signaaliks. Polnud

¹ Vt. käesolev töö, I ptk., lk. 20.

² Семёнова, lk. 143.

teada, kuidas käituvad siis talupojad. Siin oli ka palju hindusid. Enamus neist kuulus sipoide armee sse, kuid palju oli ka hindusid ametnikke ja kaupmehi. Siinsetel hindudel olid tihedad sidemed Dehliga. Pandžaaabi ilmusid Dehlist saadikud, kes kutsusid sipoisid inglasega võitlema. Inglise seadsid sisse tsensuuri kohalikule poistile ja mõistu kirjutatud kirjadest selgus, et peaaegu iga polk oli valmis ülestõusuks. Suurt osa ülestõusu ettevalmistamisel etendasid India vahhabiidid. Väljaastumine oli kindlaks määratud 13. maiks. Ülestõusu pidid alustama Mian-Miri sõjaväelaagri sipoid ja liikuma Lahori.¹ Nendega pidid ühinema 45. polk ja Filora sipoid. Kuid provintsi komissari Lawrence tegevuse tulemusena muutusid siin inglased olukorra peremeesteks. 12. mail desarmeeriti Mian-Miri kindluse viis polku. Desarmeerimise käsk anti edasi ka kõigisse teistesse tähtsamatesse punktidesse. Sipoide vägesid paigutati ümber ja segati eurooplastega. Inglise valitsus moodustas siin nn. "liikuvaid kolonne", mis koosnesid mõnest karistussalgast. Nende komandöriks oli Nicholson, kes tundis hästi Pandžaaabi kohalikke olusid. Need inglaste poolt tarvitusele võetud abinõud desorganiseerisid sipoide tegevust.

Hindud Pandžaaabisaga jätkasid võitlust. Dehli päritoluga proklamatsioonid veenasid sipoideid mitte relvi ära

¹ Семёнова, 1к. 145.

61
andma ja kutsusid neid Dehli appi sealsetele ülestõus-
nutele. Inglased desarmeerisid Nurpuri, Koti, Kangre ja
Amitsare sipoid. Veel õnnestus välja astuda Gurdas-
puri ja Sialkota sipoidel, kuid ka need väljaastumised
suutsid inglased kiiresti maha suruda.¹

1857.a. augustis septembris oli inglaste olukord
Pandžāabis ohtlik. Murriiski mägedes avastati muhameed-
laste vandenõu. Toimus ülestõus Gagairaski piirkonnas.
Roberts annab olukorrale pessimistliku hinnangu. Eel-
pooltõudud faktidele osutades teeb ta järelduse, et põ-
liselanikud ainult ootavad soodsat võimalust Inglise
võimu alt vabanemiseks.²

Dera-Ismail-Hanes avastati sikhide polkudes vande-
nõu. Kui sikhide seas oliks puhkenud tõsine ülestõus,
siis oleks inglastel raske olnud säilitada oma posit-
siooni. India rahvaste hulgas olid sikhid alati olnud
kõige ohtlikumad vaenlasele. Minevikus löid nad endale
võimsa riigi, kuulusid brahmanismi erilisse sekti ja
vihkasid ühteviisi nii hindusid kui ka muhameedlasi.³
Oleks piisanud vaid sädemest ja Pandžāabis oleks puh-
kenud üleüldine ülestõus. Seda siiski ei toimunud. Ta-
lupoegade enamus ei toetanud sipoisid. Nad vaatasid si-
poidetele kui koloniaalarmeele ja neile olis vastuvõt-
matud sipoide poolt püstitatud ülestõusu eesmärgid.

¹ Семёнова, 1к. 149.

² Москалев, Сипайское восстание, 1к. 54.

³ К.Маркс и Ф.Энгельс, Соч., т. 12, изд. 2, 1к. 593.

62

Kaupmehed, käsitöölised ja suurfeodaalid olid inglaste poolel. Nagu juba varem mainitud, vallutasid Inglased Pandžaabi alles 1849.a. ja polnud jõudnud veel teda kasutada põllumajandusliku tooraineallikana ja kaubaturuna niivõrd, et selle laostav mõju oleks täiesti ilmnenud.

Mida enam ülestõus levis, seda enam suundus Dehli sipoisid. Augustis oli neid sinna kogunenud juba 45-65 tuhat.¹ Õige oliks olnud nüüd ära kasutada inglaste ajutist nõrkust ja arendada pealetungi nendesse rajoonidesse, mis olid veel inglaste käes. Kui see määratu suur armee oleks suundunud Pandžaabi, olidsid nendega ühinenud sealsed sikhid ja džatid. Ülestõusu feodaalidest juhid põlnud huvitatud ülestõusu laiast ulatusest ja seepärast püsiski kogu määratusuur ülestõusnute armee Dehlis tegevusetult. See võimaldas Inglise kindral Barnardil hõivata strateegiliselt soodne positsioon Dehli all.²

Sipoidede juhid Dehlis püüdsid hoida oma alluvate hulgas distipliini. Sipoid, kes tundsid ja teadsid, et elanikkond neid toetab, pidasid endid ainukesteks tõelisteks võimukandjateks. Nende deviisiks oli:

" Inimene kuulub jumalale, maa - šahhile, aga võim - sõjaväele."³

Kindral Barnard lootis Dehli kergesti valluta-

¹ Петченко, 1к. 183.

² Новая история Индии, 1к. 301.

³ Петченко, 1к. 184.

63

da. Ta ründas linna 7. juulil. Linna kaitsjad võitlesid nii vapralt, et kindral Barnard pidi jääma Pandžaabist täiendust ootama. Kuigi inglaste olukord Dehli all oli väga raske, ei võinud nad taganeda. Inglise taganemist peale kestvat piiramist oleks vaadeldud kui vaieldamatut kaotust ja see oleks olnud signaaliks üleüldisele ülestõusule.¹ See oleks kõigutanud inglaste positsiooni ka Pandžaabis. Radžputana ja Kesk-India vürstidel oleks raske olnud säilitada neutraliteeti või koguni näidata avalikku poolehoidu inglastele. Ja lõpuks oleks inglaste taganemine kõigutanud Madrased ja Bombay armee ustavust.

Dehlis ei jätkunud raha sipoidele palga välja maksmiseks. Feodaalid püüdsid kõik rahalised raskused vee-
retada talupoegade õlgadele. Samindarid ei suutnud maksu maksta, väites, et talupojad ei tasu renti. Dehli kaupmeestelt võetud lae oli aga liiga väike sõjaväe varustamiseks.

Üksikud sipoide polgud korraldasid tihti kallal-
tunge inglaste positsioonidele. Enamuses lõppesid need ebaeduga. Alatine ebaedu põhjustas meeleolulanguse.

Inglastel oli peaaegu alati teada kõik rünnakud, mida sipoid kavatsesid ette võtta, Inglastel oli Dehlis palju spioonid, kes siin peaaegu takistamatult töötasid. Seetõttu oli neil kerge pareerida vaenlase löö-

¹ К. Маркс и Ф. Энгельс, Соч., т. 12, изд. 2, 1р. 272.

64
ke. Sipoid aga hakkasid ebaedus kahtlustama komandö-
re ja mõistsid sageli nende üle ebaõiglasel kohut.

Sõjaline ebaedu ja rahalised raskused viisid selle-
ni, et sipoide salgad hakkasid Dehlist lahkuma. Äramine-
ku õigustamiseks väitsid nad, et inglased kiusavad ta-
ga nende perekondi.

Augusti lõpul saabus inglastele täiendust Pandžaa-
bist Inglise kindral Nicholsoni juhtimisel.¹ Selleks
ajaks oli juba likvideeritud rida ülestõusukeskusi Gan-
gese jõe Basseinis, mis võimaldas paisata suured jõud
Dehli vallutamiseks. 25. augustil toimus äge lahing
Nadžafgarhi all, kus sipoid said suure kaotuse osaliseks.
Peale seda kaotust hakkasid üha uued ja uued sipoide
üksused Dehlist lahkuma. Teravneb ka klassivõitlus ül-
ülestõusnute leeris. Ajaloolane Kaye märgib, et õu-
kond, armee, linnaelanikud olid omavahel vaenus ja seda-
mööda, kuidas kasvas nende hulk suurenesid ka nen-
deolukorra raskused.² Šahh kaitses neid isikuid, keda
sipoid olid tabanud otseselt reetmiselt. Konflikt šahhi
ja ülestõusnute vahel võtab nii terava ilme, et šahh
lubab linna maha jätta, mida ülestõusnud ei luua tal
teha. Ikka sagedamini avaldab ta arvamust, et tuleks
pidada inglastega läbirääkimisi. Sipoid sellega ei
nõustu. Sipoide otsus oli kas võita või surra.

1 Новая история Индии, 1к. 308.

2 Новая история в документах и материалах, 1к,
130.

65

✓ Dehli sõjaline juhtkond püüab India vürste ja elanikkonda veenda ülestõusust osa võtma. Ilmub läkitus India elanikkonnale. Selles läkituses märgatakse äärmiselt soodustused saab peale ülestõusu edukat lõppu üks või teine ülestõusust osa võtnud klass. Näiteks vaimulikud, kes osutavad abi võitluses uskumatutega, saavad maksuvaba maad, kaupmehed võivad kaubelda kõikide kaupadega ja nende tulusid ei hakata piirama liiga suurte maksudega.¹

Kuid läkituses polnud üldse juttu talupojast-kogukondlasest. Feodaalidest juhtkond nähtavasti arvas, et nad peavad endiselt töötama feodaalide heaks. Talupojad-kogukondlased ja sipoid, kes moodustasid ülestõusu peajõud polnud rahul niisuguste tulevikuplaanidega. Seepärast jäi see "innustav" läkitus vaid hüüdjaks hääleks kõrbes.

✓ Dehli kaitsjate olukord muutus aina raskemaks. Septemбри alguseks oli linna jäänud ainult 17 tuhat sipoid, piirajate arv oli aga tunduvalt suurenenud.² Peaaegu kõik sipoide polnud jääd ilma juhtijateta. Ei saanud siin siis juttugi olla kooskõlastatud tegevusest. Neil puudus sõjateadus, millela ka kõige vapram armee on abitu. Dehli kaitsevõõndid olid nõrgad.³

14. septembril alustasid inglased tormijooksu Dehli-

¹ Новая история Индии, 1к. 309.

² Петченко; 1к. 191.

³ К.Маркс и Ф.Энгельс, Соч., т. 12, изд. 2, 1к. 337-338.

66
le. Võitlus linna pärast kestis 20. septembrini. Tõelisi lahinguid, väljaarvatud rünnak arsenalile, oli vähe. Ülestõusnute meeleolu langes ja nad hakkasid massiliselt linna maha jätma. Bahadur-khaan pöördus šahhi poole ettepanekuga linnast lahkuda, et moodustada uus ülestõusukeskus ja jätkata võitlust. Antud olukorras oleks see olnud ainuõige tee. Bahadur-šahh aga keeldus. Ta jäi lootma inglaste heatahtlikkusele.¹

Peale 17.septembril ei kohanud inglased pea-aegu mingit vastupanu ja hõivasid linna 20. septembriks.² Vaevalt olid nad Dehli saabunud, kui nad hakkasid oma viha ettejuhtuvate linnakodanike peale välja valama sõltumata nende soost või east. Kes jõudis, see põgenes linnast. Ka põgenemisel surid tuhanded inimesed peamiselt nälga. Ilmekalt kirjutab üks India professor, opereerides ainult kaasajal kirjutatud inglaste andmetele, inglaste poolt toime pandud metsikusi Delhis.^{2 a}

Kuigi Inglise väejuhatas andis käsu halastada naistele ja lastele, seda ei tehtud. Keegi džentelmen, kelle kiri trükiti ajalehes, kuulutab selle kindrali käsu veaks, kuna need pole inimesed, vaid saatanad või paremal juhul metsloomad, kes on ära teeninud ainult koerasurma.³

¹ Новая история Индии, lk. 309.

² К.Маркс и Ф.Энгельс, Соч., т.12, изд.2, lk.344.

^{2 a} Р.С.Мазумдар, Бесчинства в Дели 1857 г., Народное восстание в Индии, 1857-1859 г., М. 1957, lk. 215.

³ Samas, lk. 216.

67
Ülalpool toodud repliik ei vaja vist kommentaare. Mõne päeva jooksul oli linn muutunud peaaegu inimtühjaks, majad ja kauplused olid paljaks röövitud.

Dehli langemisega oli likvideeritud ülestõusu suurim kolle. Dehli ülestõus erines mõningal määral ülestõusudest teistes ringkondades. Siin tekkisid juba uue riigivõimu eod. Kõrgeim võim kuulus ülestõusnute nõukogule. Feodaalid etendasid siin väiksemat osa kui Kanpuris. Ülestõusu nõukogu püüdis luua sidet ja koordineerida tegevust kogu laialdastl India territooriumil. Kuid selles nõukogus polnud esindatud linnaelanikke. Ülestõusu I periood, kus keskuseks oli Delhi, lõppes linna vallutamise¹. Kuigi Dehli ja Kanpur olid langenud ei tähendanud see veel seda, et ülestõus oleks olnud maha surutud. Ülestõusu peakolle kandus nüüd üli Audi. Siia koondusid ülestõusnute armee jäänused. Oktoobris ulatus Laknau ülestõusnute arv 40 tuhandeni.²

9. novembril õnnestus inglastel peale ägedat lahingut garnison Laknaus vabastada. Kuid peaesmäkk, ülestõus lämmatada oli veel saavutamata. Inglased mõistsid, et olemasolevate vägedega on seda võimatu teha ja Laknausse jäämine on ohtlik. Ka Kanpuri piirkond polnud veel inglastele alistunud. Paljud kohalikud elanikud ühinesid Nana Sahibi armee riisimatega.

¹ К.Маркс и Ф.Энгельс, Соч., т.12, изд.2, 1к. 452.

² Петченко, 1к. 195.

27. ja 28. novembril anti löök Inglise garnisonile Kanpuris. Ülestõusnud haarasid relvad ja sõjamoona. Partisaniüksustel Tanti ja Topi juhtimisel õnnestus inglastel taganemistee ära löigata ja inglasi päästis ainult abivägede kohalejõudmine, kes taastasid Kanpuris "korra" 6. detsembril 1857. a. Nüüd oli inglaste eesmärgiks ümbruskonna väiksemate ülestõusukeskuste likvideerimine.

1858. a. hakkas ülestõus võtma partisanisõja iseloomu. India partisanisalgad püüdsid hävitada üksikuid vaelase grupeeringuid. Audi saatatus oli juba ette otsustatud sellega, et feodaalne Audi valitus ei teinud midagi selleks, et ühendada rahva relvastatud jõud. Ainukeseks juhiks, kellele kuulus veel sipoide ja rahva usaldus oli Ahmed-Sahh, kes oli jälle arreteeritud. Ta vabastati 15. veebruaril 1858. a. Siis võtsid sipoid ette uue rünnaku inglaste possitsioonidele, kuid see ebaõnnestus. Ka 21. ja 22. veebruaril ettevõetud rünnakud ebaõnnestusid.¹ Märtsis asuvad inglased vastuoperatsioonile. Selleks teevad nad suuri ettevalmistusi. 2. märtsil algavad lahingud, mis keetsid 21. märtsini. Vaatamata ülestõusnute mehisele võitlusele ei suutnud nad vastu pidada. Osa kaisjaid siirdus Rohilkhandi Bahadur-khaani juurde.

¹ Петченко, 1к. 199.

69

See g a lõppes ülestõusu teine periood, kus kesku-
seks oli olnud Laknau. Laknau oli rikas linn. 12 päe-
va ja ööd tegutses Laknaus Briti armee, taltsutamatu,
purjus, jõhker jõuk, palju rohkem taltsutamatud ja
ahned kui sipoid.¹ Mõnikord sisaldas väike rahakott
terve mõisa Šotimaal või Iirimaal.² Ei heidetud siin
armu kellelegi, vaatamata sellele, kas ta oli süüdi
või mitte. Need linnaelanikud, kellel oli võimalus, põ-
genesid. Laknau vallutamine ei tähendanud veel seda,
et Aad olikis alistunud. Ülestõus läks nüüd üle oma
lõpuperioodi, mis kannab partisanisõja iseloomu. Seni
kui söda kandis piiramise ja otsustavate suuremass-
taabiliste lahingte iseloomu, olid inglastel kõik ee-
lised. Uutes tingimustes muutuvad need eelised tarbe-
tuteks.³

Peale ülestõusu suuremate kollete purustamist
lagunes tohutu ülestõusnute armee väikesteks 2-8 tu-
hande mehelisteks salkadeks. Suurimad väesalgad tegut-
sesid Tantija Topi juhtimisel Kalpis ja Bahadur-khaani
juhtimisel Bareilis. Siia saabusid ka ülestõusnud Deh-
list ja Laknaust.

Kuigi indialaste partisanisalgad tegid inglas-
tele palju kahju, ilmudes sageli just sinna, kus neid

¹ К.Маркс и Ф.Энгельс, Соч., т.12, изд.2, 1к.
481.

² Samas, lk. 507.

70

üldse ei oodanud, ei saanud nüüd juttugi olla ülestõusu edukast lõpust. Küsimus seisnes selles, kaua nad suudavad vastu pidada. Kaua võitlesid Tantija Topi ja Lakšmi Bai salgad koos Džansis ja Kalpi. Kõige kauem õnnestus vastu pidada Tantija Topil. Inglased tabasid ta alles 7. aprillil 1859. a.¹

1858. a. ilmus kuninganna Victoria manifest, kus tehakse India vürstidele ja feodaalidele rohkesti mööndusi.² See manifest rahuldab täiesti feodaalset ladvikut. Edasi võitlesid nüüd ainult need, kes olid end ülestõusu ajal inglaste silmis liigselt kompromiteerinud ja kellel seega kaotada polnud enam midagi.

Niisiis püüdis Inglise kapitalism peale poolteist aastat kestnud rasket võitlust India rahvaga võitu.

1857-1859. a. vabastusvõitluse ajal valitsesid Indias feodaalsed suhted. Ülestõusu alguseks saavutasid haripunkti põhivastuolud talupoegade ja feodaalide, talupoegade ja koloniaalrežiimi, feodaalide ja koloniaalrežiimi vahel. Momendil oli nii talupoegade kui ka feodaalide peavaenlaseks Inglise kolonisaatorid ja see tingis ülestõusu algul ühisrinde tekkimise. Jõudude ümberguppeerimine, kus feodaalid liituvad inglastega toimus

¹ Осипов, Великое восстание в Индии, 1к. 133.

² Новая история Индии, 1к. 315.

71

peamiselt ülestõusu ajal, osalt ka vahetult peale ülestõusu lõppu. Ülestõusu abil soovisid vürstid tagasi saada oma riike, feodaalid - maavaldusi, vaimulikud kaotatud sissetulekuid ja monopoolset õigust kohtule ja usule, talupojad kogukondlased - kogukondlikku õigust maale. Selle Inglisevastase liidu eesotsas seisid feodaalid. Nad ei olnud võimelised rahvavabastusvõitlust edukalt juhtima. Nad ei võinudki välja töötada üleindialist tegevusplaani ja luua ühtset juhtimiskeskust, kuna nad kartsid ülestõusu nii laia levikut.

Ülestõusu käigus ilmnes, et isegi feodaalide ja vaimulike ühisrinne polnud tugev. Igaüks oli huvitatud ainult enda valduse vabastamisest.

Seega kandis kogu rahvavabastusliikumine küll massilist, aga stiihilist ja killustatud iseloomu. Püüdis ühtne võitlusplaan ja juhtkond.

Ülestõusnute peajõud kogunesid Dehli, Kanpuri ja Laknausse. Nende linnade feodaalne juhtkond võttis passiivse kaitsetaktika positsiooni, mis oli aga ülestõusu surm.

Kuigi võitluse käigus kerkis esile rida andekaid väejuhte ei kasutatud nende oskusi ära ja nende tegevus piirdus ainult oma salga raamidega. Passiivne kaitsetaktika võimaldas inglastel haarata initsiatiivi enda kätte ja muuta need rajoonid, mis olid küll valmis ülestõusnutega kaasa minema, kuid iseseisvaks tegutsemiseks nõrgad, ülestõusu mahasurumise platstar-

III p e a t ü k k

ÜLESTÖUSU HINNANGUD JA REFORMID INGLISE KOLONIAAL-
VÖIMU KINDLUSTAMISEKS

Inglastel õnnestus 1857. a. 1859. a. vabastuõliikumine In-
dias küll maha suruda, kuid mälestus sellest elas kaua
edasi rahva südames. Suure soojuse ja lugupidamisega
meenutatakse hiljem ülestõusu kuulsaid juhte. Nii mä-
letab rahvas ülestõusu juhti Kanpuris Nana Sahibi, nä-
hes temas ennekõige rahvuslikku kangelat.¹ Mälestused
sellest ülestõusust innustasid rahvast ka edaspidi võit-
lema Inglise koloniaalrežiimi vastu. Võitluses kolonisaa-
toritega polnud India rahvas üksinda. Tema võitlusele
elasid kaasa teiste koloniaalmaade rahvad, kes samuti
vaevlesid võõramaise ikke all.

Vaatamata sellele, et inglased püüdsid Indiat välis-
maailmast isoleerida, olid paljude maade rahvad kursis
Indiasündmustega ja tundsid selle vastu suurt huvi.

Pea-aegu kõik tol ajal Venemaal ilmuvad ajalehed ja
ajakirjad andsid edasi materjale, mis peegeldasid sünd-
musi Indias. Ajakirjas "Otechestvennoje zapiski"² mai-
nib keegi autor, et vaevalt leiab poliitilises maailmas
tähtsamat, huvitavamast ja tähtsamast küsimust kui India.

¹ И.П.Минаев, Дневники путешествий в Индию и Бирму
1880и 1885-1886 гг., М., 1955, 1к. 84.

²"Отечественные записки"

74

Kõik ootavad suurima kannatamatusega teateid Indiast.¹

Hiina rahvas röömustas iga võidu üle, mida india-
lased saavutasid. Sai ju lüüa nende ühine vaenlane- Ing-
lise kolonisaator. Hiina oli India ülestõusuga otseselt
seotud. Inglased olid sunnitud Hiinasse suunduvad väed
peatama ja suunama Indiasse ülestõusu mahasurumiseks.
Teisest küljest aitasid hiinlased indiaalasi sellega, et
võitlesid vapralt inglaste vastu kodumaal. Hiina rah-
vale oli India rahva vabadusvõitlus väga lähedane ja
nad jälgisid huviga sündmuste käiku.²

Tänapäeval võime leida kõige mitmekesisemaid ja
vastuolulisemaid käsitlusi India vabastuvõitluse kohta
1857-1859.a. Erinevate maade, aegade ja maailmavaadetega
autorid on ajakirjanduse veergudel ja eritöodes vaiel-
nud 1857-1859.a, põhjuste, liikumapanevate jõudude ja
tähtsuse üle. Autorid on hinnanud sündmuse sõltuvalt oma
ühiskondlikust positsioonist ja maailmavaatest. Käes-
oleva töö autoril oli võimalus tutvuda ainult mõne uu-
rimusega sellel alal ja ta püüab alljärgnevalt edasi
anda põhisuunad selle elevusttekitanud sündmuse hinda-
misel.

Kõige rohkem on sellealaseid uurimusi India ja Ing-

¹ Л.М.Юревич, Индийское народное восстание в оценке русских современников, Народное восстание в Индии 1857-1859 г., М., 1957, 1к. 229-230.

² Юй-Шэн-у, Ч жан Ч жэнь-кунь, Взаимосвязь освободительных движений в Китае и Индии, Народное восстание в Индии 1857-1859 гг., М., 1957, 1к. 246.

lise autoritelt. Inglismaal leidsid 1857-1859a. sündmused Indias erinevat vastukaja. Paljud kaasaegsed Inglisuurijad tunnistavad ülestõusu massilisust ja üldrahvalikkust. Inglise kodanlikus historiograafias aga hinnatakse tavaliselt seda ülestõusu kui sõjalist mässu ja feodaalide reaktsioonilist väljaastumist.¹ Ülestõusu reaktsioonilisus tõendamiseks väidetakse, et ülestõusu peaesmärgid oleval olnud vana feodaalse korra taastamine.² Üks Londoni ülikooli professor eitab ülestõusu vabastuslikku iseloomu, mida enamus autoreid, sealhulgas ka reaktsioonilised, tunnistavad. Ta väidab, et ülestõus oleval olnud suunatud ainult euroopa tsivilisatsiooni vastu.³

Venemaa reaktsioonilised ringkonnad õigustasid ja kiitsid heaks Inglise valitsuse poliitika India suhtes ja õhutasid neid peale ülestõusu mahasurumist "veel paremini" maad juhtima.⁴

Nende teooriate autorite eesmärgiks oli ~~veel/paremini~~ kaitsa inglaste peremehetsemist Indias.

India rahva vabastusliikumine leidis sooja poole-

¹ Л.Р.Гордон-Полонская, Освещение народного восстания 1857-1859 гг. в Индийской и Пакистанской периодической печати, Индия, Статьи по истории, Учёные записки института востоковедения, т. XX, М., 1959, lk. 158.

² Samas, lk. 158.

³ Samas, lk. 159.

⁴ Юревич, lk. 239.

hoiu Inglismaa tšartistide hulgas. Inglise tööliste arvamust väljendas Ernest Jones, üks energilisemaid ja järjekindlamaid tšartisti esindajaid.¹ Tema arvates pole India ülestõus mitte sõjaväeline mäss, vaid rahva ülestõus. 4. juulil 1857.a. alustas ta ajalehes "People's Paper" kampaaniat India rahva kaitseks.²

Enamus India õpetlasi, kes on oma arvamust avaldanud suurimates India ajalehtedes, on seisukohal, et ülestõus oli elanike kõige laiemate kihtide rahulolematuse tagajärjeks. Teatud osa selles etendasid ka religioossed tunded ja üksikute klasside huvide kitsendamine.³

✓ Palju materjali India ülestõusust ilmus selle sajaastase juubeli puhul Kommunistliku partei ajakirjas "New ^AAge". Mitmed autorid rõhutavad hindude ja muhameedlaste ühtsust 1857-1859.a. vabastusvõitluses. Sellele asjaolule osutasid nad erilist tähtsust, väites, et see kujutas endast inglastele tõsist ohtu. Nad väidavad, et seepärast püüavadki inglased peale ülestõusu mahasurumist süüdata vaenu hindude ja muhameedlaste vahel.⁴

✓ Hiren ^Mukherjee rõhutab eriti ülestõusu poliitilist eesmärki - India vabastamist väõramaisest ikkest.

¹ Д.Брайн, Эрнест Джонс о народном восстаний в Индии 1857-1859 гг., Народное восстание в Индии в 1857-1859 гг., М., 1957, lk. 221.

² Samas, lk. 222.

³ Samas, lk. 161.

⁴ Гордон-Полконская, lk. 161.

Ta väljendab siin ka põhjendatud arvamust, et Inglise võimud püüdsid juba enne ülestõusu algust ülestõusjate jõude nõrgendada vastandades muhameedlasi hindudele. Alles peale ülestõusu õnnestus neil tugevdada hindude ja muhameedlaste vahelist vaenu. Seda seisukohta toetasid enamus India õpetlastest.¹ Ta kirjutab veel, et see oli esimene suuremasstaabiline rahva ülestõus Briti ülemvõimu vastu, India esimene ähmane püü d vabaduse poole.²

India Kommunistliku partei K^K sekretär Ajoy Ghosh lükkab ümber Inglise teadlaste versiooni ülestõusu reaktsioonilisest iseloomust. Ghosh väidab, et on olemas küllaldane alus aravta, et kui 1857.a. alanud ülestõus oleks olnud edukas, oleks India arenenud edasi sõltumatult kapitalistlikku teed mööda.³

Ta mainib veel, et peale 1857,a. muutus Inglise poliitika veel reaktsioonilisemaks.

✓ Väljapaistev India poliitikategelane K.M. Panikkar omistab sipoide ülestõusule suurt tähtsust. Ta väidab, et ülestõus on tähiseks India ajalooos mitte ainult see-pärast, et nüüdsest kuulus võim Indias Briti kuninga-le, vaid et vana süsteem suri nüüd täiesti India jaoks. Sipoide ülestõus puhastas teed rahvuslikule vabastus-

¹ Гордон-Полконская, 1к. 162.

² Samas, 1к. 161.

³ Samas, 1к. 176.

78
liikumisele.¹

Vene revolutsioonäride-demokraatide arvamus Indiasünd-
muste kohta leidis väljenduse Dobroljubovi kirjutuses In-
dia kohta. Tema käsitleb ülestõusu mitte kui juhuslikku
rahulolematuse purset vaid kui ajaloolist paratamatust.
Tema arvates oli 1857-1859, a, rahvaliikumine Indias tin-
gitud Inglise koloniaalpoliitikast kogu Briti ülemvõimu
kestel.² Ta rõhutab ülestõusu rahvalikku iseloomu märki-
des, et kõik ühiskonna kihid olid rahulolematud, mitte ai-
nult feodaalid ja sipoid.

Marksismi rajajad Marx ja Engels hindasid suurt rah-
valiikumist Indias kui progressiivset nähtust mitte ainult
India jaoks, vaid ka Euroopa proletariaadi revolutsiooni-
lise võitluse seisukohalt. Kuid kapitalistlike maade pro-
letariaadi ja koloniaalmaade rahvaste vahel puudus siis
veel side võitluseks ühise vaenlase vastu.

Nõukogude õpetlaste seisukohta ülestõusu progressiiv-
sest iseloomust kajastab ilmekalt I. Reisner. Ta kirjutab,
et ülestõusu progressivne olemus, sõltumata sellest, mida
mõtlesid temast ülestõusu juhid ja vahetud osavõtjad, sei-
nes kangelaslikus katses paisata inglased merre ja selle-
ga kindlustada kodumaa sõltumatu areng. Niisugustes tin-
gimustes, kus hakkasid ju b a tekkima kapitalistlikud suh-
ted ja sidemed kapitalistliku maailmaturuga, see areng

¹ Гордон-Полковская, 1к. 176.

² Юевич, 1к. 232.

79
võis toimuda ainult kapitalistlikku teed mööda. Teist teed Indias siis polnud ega võinudki olla.¹

Juba see, et ülestõusu ajal muutus Indiaküsimus maailmapoliitikaareenil kõige huvitavamaks küsimuseks ja et ta leidis sealt nii poolehoidjaid kui ka vaenlasi, räägib ise ülestõusu suurest tähtsusest. Aeg ise otsustas kellel oli õigus. Kuidas ka koloniaalrežiimi kaitsjad poleks püüdnud õigustada India rahva orjastamist ja riisumist, ei saanud see kesta igavesti. See, mille poole India rahvas püüdis juba 1857-1859.a. ülestõusuga, viidi järgmisel aastasajal lõpuni.

Kuid jälgigem sündmuste kronoloogilist käiku!

Nagu varem mainitud oli Inglise poliitika enne ülestõusu suunatud vürstide eemaldamisele ja otsese Inglise valitsuse loomisele Indias. Ülestõus põhjustas muudatuse selles poliitikas mitte ainult vürstide, vaid ka mõisnike ja taluktaride kasuks. Leiti, et massidega on kergem toime tulla feogaalsete ja poolfeodaalsete juhtide abiga.

Kuigi 1857-1859.a. ülestõus ei puudutanud vahetult kogu Indiat, vapustas ta siiski kogu maad ja eriti Inglise valitsemisüsteemi.² Inglise ei suutnud enam vana viisi Indiat ekspluateerida ja nad olid sunnitud ette võtma uuendusi. Reforme Indias nõudsid ka Inglismaa elanike laiad hulgad. Teated metsikustest Indias kutsusid Inglise rahvas esile sügava pahameele. Indias teenivad

¹ Рейснер, Маркс и Энгельс, 1к. 22.

² Джавахарлал Неру, Открытие Индии, М., 1955, 1к. 350-351.

20

Inglise ohvitserid arvustasid avalikult valitsust indialaste usulistesse asjadesse vahelesegamise pärast. Röövellik anneksioonipoliitika, käärimine Aasia rahvaste hulgas, mida kutsusid esile piraatlikud sõjad Hiinas ja Indias, abinõud India ülestõusu mahasurumiseks jne. suurendasid Inglise rahva rahulolematust ja nad nõudsid reformide läbiviimist Indias.¹

1858.a juulis andis Inglise parlament välja seaduse "India paremast valitsemisest", millega likvideeriti Inglise Ida-India kompanii võim Indias ja India allus nüüd otseselt Briti kuningale.² Praktiliselt läks võim nüüd Indias ministrite kabineti kätte, kus Indiat esindas India asjade minister. Loodi nõuandev organ "India Nõukogu", kuhu kuulusid Indias teenivad kindralid ja teised kõrgemad ametnikud nii Indias kui India asjadega tegelevad isikud Inglismaal. Kindralkuberner nimetati ümber asekuningaks. Ida-India kompanii nime varjus olid kolonisaatorid siiani ajanud oma röövpoliitikat. Nüüd püüdsid nad Ida-India kompanii likvideerimisega luua illusiooni, nagu saabuks orjastatud rahvale parem aeg.³

¹ К.Маркс, Билль об Индии, К.Маркс и Ф.Энгельс, Соч., т.12, изд.2, М.,1958, 1к. 540.

² Новая история стран зарубежного востока, 1к. 451.

Inglased koos vürstide ja feodaalidega lämmatasid küll ülestõusu, kuid neid ümbritses endiselt rahva viha, mis peale metsikute arveteõienduste ülestõusnutega oli ainult kasvanud. Hirm uute rahvaülestõusude ees sundis inglasi nüüdsest peale enamal määral tuginema India vürstidele ja feodaalidele. Viimased kartsid enda rahvast ja olid seepärast meeleldi nõus inglastega liitu sõlmima. India reaktsiooni ja inglise kolonisaatorite vahelise liidu sõlmimine algas juba 1857-1859.a. vabastusvõitluse käigus ja viidi lõpuni vahetult peale ülestõusu. Mõlema poole eesmärgiks oli antifeodaalse ja rahvavabastusliikumise mahasurumine. Niisuguse poliitika programmiliseks dokumendiks oli kuninganna Victoria proklamatsioon, mis anti välja 1.novembril 1858.a.. Selles lubatakse austada India vürstide õigusi, au ja väarikust. Inglased lubavad oma territooriume edasiselt mitte laiendada ja uute seaduste väljaandmisel ning vana-
de muutmisel silmas pidada India muistseid tavasid ja õigusi.¹

Selle proklamatsiooniga ütlesid inglased ära oma anneksioonipoliitikast vürstiriikide suhtes ja feodaal-mõisnike maavalduste piiramisest. Nad kuulutasid pidulikult oma kavatsusest tugevdada

¹ Новая история Индии, 1к.324-325.

82
feodaalsed maavaldused - Inglise kolonisaatorite ja India feodaalide majanduslikku akust.¹

Inglise valitsus pidas tänuga meeles neid vürste ja feodaale, kes neid olid ülestõusu ajal aidanud. Nii said suurte maavalduste omanikeks Patiala, Džinda, Rampuri ja Gvaliori vürstid. Kinkides ülestõusu mahasurumisest osavõtjatele maad, kindlustasid inglased nendega majandusliku liidu, kes olid reetnud India rahva huvid. Uus poliitiline joon ei tähendanud aga sugugi seda, et inglased oleksid loobunud oma "jaga ja valitse" poliitikast. Nad püüdsid ainult leida uusi teid ja vahendeid selle elluviimiseks. Senisest enam püüdsid nad ajada tasakaalupoliitikat ja ära kasutada vaenu üksikute etniliste rühmade ja usulahkude vahel. Inglaste poolehoid kaldus hindudele, kuna muhameedlaste ülikond oli ülestõusust aktiivselt osa võtnud.

1859.a. novembris toimus Agras esimese asekuninga Canningi juures suur vastuvõtt. Siia olid kutsutud Radžputana ja mõnede teiste India piiride vürstid. Neid, kes olid 1857-1859.a. vabastusliikumise ajal olnud lojaalsed või osutanud inglastele mingil moel abi, autasuutati mitmeti. Makati ellu viima proklamatsioonid antud lubadust - austada vürstide õi-

¹ Г. Г. Котовский, Аграрная политика английских (политика английских) колонизаторов в Индии в 60-е годы XIX века, Народное восстание в Индии 1857-1859 гг., М., 1957, 1 к. 274.

83

gusi ja mitte laiendada oma maavaldusi. Nendel vürstidel kellel polnud otsesest järglast lubati see nüüd valida.¹ (Varem oli otsese pärija puudumune olnud ajendiks vürstiriigi annekteerimiseks.) Isegi mõned varem konfiskeeritud vürstiriigid anti tagasi nende endiste valitsejate kasupoegadele. (Kolhapur 1861.a.)

Seati sisse orden "India täht", millega autasustati Haidarabadi ja teisi vürste eriliste teenete eest Inglise valitsusele. 1861.a. võeti vastu seadus, millega laiendati nõuandvate organite koosseisu. Nüüd võeti sinna ka India vürstide esindajaid.²

Rida majanduslike ja poliitiliste võtetega, nagu maade kinkimine, pensionid, tiitlid jne., kindlustasid inglased liidu vasallvürstidega ja mõisnikega. Samal ajal säälitas ta tugeva sõjalis-poliitilise kontrolli vürstiriikide üle. Inglise sõjaväed paiknesid tähtsamates strateegilistes punktides ja kontrollisid varustusteid. Vasallvürstide öukondades olid poliitilised agendid, kes informeerisid pidevalt valitsust öukonna meelsusest.³

Säilus ka väiksemate ~~vasall~~vürstipiikide vasall-sõltuvus suurematest, mis põhjustas alatisi tülisid ja lahkheliseid. Seda kasutasid koloniaalvõimud ära oma

¹ КОТОВСКИЙ, 1к.276

² S a m a s

³ Новая история Индии, 1к.325

84

möju tugevdamiseks vürstiriikides. Vürstiriikide ka-
suks ei loobunud nad ka oma majanduslikest ja polii-
tilistest huvidest. Näiteks keeldusid nad otsustavalt
viljakat Berari orgu Haidarabadile tagasi andmast, kui-
gi see oli ajutiseks Inglise valitsuse kasutusse antud.¹

XIX sajandi kuuekümnendatel aastatel hakkab Ing-
lismaal kapitalismis esinema üha enam monopolistliku
kapitalismi jooni. Ka see oli India suhtes aetava polii-
tika muutmise põhjuseks. Nüüd muutus India ekspluatee-
rimise peamiseks võrmiks India kasutamine turuna ja
toorsaineallikana. See eeldas põllumajanduse kaubandus-
liku osa tõusu.

60-80 aastail viidi läbi kogu Indias, väljaarvatud
Bengaalia ja Madrased provintsi pideva samindarluse
piirkonnad, maa kadaster ja maamaksude läbivaatamine.²

Sellega kinnitati lõplikult eraomandus maale ja
kérgeandati veidi talupoegade maksukoormat, mis aitaks
taastada laostunud majandust. Sõlminud vasallvürsti-
dega tugeva liidu tahtsid kolonisaatorid kindlustada
liitu ka feodaalmöisnike ja küla ülemkihiga, kes olid
aktiivselt osa võtnud vabastusliikumisest. Selle lii-
du kindlustamiseks võtsid inglased tarvitusele mitme-
suguseid abinõusid sõltuvalt endisest maakorraldusest.

¹ Новая история Индии, 1 к. 326.

² Samas, *Самас и Ф. Самельс, Сов., т. 12, изд. 2, 1 к. 500.*

85

Uurinud ülestõusu põhjusi, tulid inglased järeldusele, et Audi talukdaride väljaastumised olid tingitud nende maade konfiskeerimisest peale Audi annekteerimist. Et taluktaride väljaastumist põhjustas nende maade ~~väljast~~ / konfiskeerimine, selles veendusid inglased juba ülestõusu ajal. Et ülestõusnute leeri lõhet lüüa ja taluktarid enda poole meelitada, andis lord Canning välja proklamatsiooni Audi elanikele. See ilmus 1858.a. märtsis. Selles kuulutati kogu maa Audis konfiskeerituks, väljaarvatud kuue feodaali maa, kes toetasid aktiivselt inglasi ülestõusu ajal. Koos sellega lubati taluktaridele ja teistele feodaalidele andestada, kes väljendavad oma lojaalsust inglaste suhtes ja maa tagasi anda neile, kes on valmis inglasi aitama ülestõusu maha surumisel.¹

Lord Canningi arvates maavaaldajate positsioon erineb tunduvalt ülestõusnute sippide positsioonist.

Tema arvates tuli maavaaldajatesse suhtuda, kui isikutesse, kelle väljaastumine oli provotseeritud, kuid samal ajal peab ta vajalikuks neile pidevalt selgitada, et ei saa alustada mässu nii, et ei tuleks kanda selle tõsiselid tagajärgi.²

¹ Котовский, 1к.282.

² К.Маркс и Ф.Энгельс, Соч., т.12, изд, 2, 1к.500.

86

Proklamatsiooni ilmumine avaldas algul oodatule vastupidiseid tulemusi. Teade maa konfiskeerimisest põhjustas seni lojaalsete taluktaride väljaastumist inglaste vastu. Kui aga taluktaridele suudeti selgeks teha proklamatsiooni mõtte väljendas 2/3 nendest kohe lojaalsust või osutas toetust Inglise valitsusele. Talukdaridele taastati nende külad. Maksu suurus mõisatelt ei tohtinud muutuda viimase 30 aasta jooksul.¹ Audis muutusid seega valitsevaks suurmõisnikud. 300 mõisnikku hoidis enda käes 2/3 kogu provintsi maavaldusest.²

1859.a. oktoobris kinnitati talukdaride maaomandust kirjalikult ja seega muutus kolonisaatorite ja Audi feodaalide liit ametlikuks.³

Kolonisaatorid säilitasid maa omandiõiguse erinevused eri feodaalide gruppide vahel. Sellega püüdsid nad laiendada ja tugevdada oma võimu sotsiaalset baasi.⁴ Kinnitati ka omandiõigus kahele suurele maavaldajate grupile--- inamdaridele ja džagirdaridele. Imandarideks kutsuti maavaldajaid, kes olid maamaksust täiesti vabastatud või maksid seda alandatud määral. Tavaliselt olid selle maa omanikud kõrgemad vaimulikud. Inamdaridele kinnitati maaeraomandus. Nad pidid kasutadaolevalt maalt maksma veidi madalamat maksu kui teised.⁵

1 Котовский, 1к., 283.

2 Рейснер, Очерки, 1к. 78.

3 Котовский, 1к. 284.

4 Новая история Индии, 1к. 328.

5 Котовский, 1к. 286.

87

Eriti palju inamdare oli BombaY ja Madrase provintsis. Siin töötasid spetsiaalsed komisjonid, kes kontrollisid valduslikke õigusi ja kinnitasid makse. Ka džagirdarid kinnitati selle maa omanikeks, mida nad varem kasutasid teenistuslikel otstarbel. Paljude feodaalide maa asendati pensionidega. Pandžaaabis ja Loodeprovintsis kinnitati erinevate feodaalide gruppide ja kogukonna valduslikud õigused. Siin kujunenud eraomandus jäi pea-aegu muutumatuks. Kuigi maamaksu võtmise kord oli ühesugune nii feodaalmõisnikelt kui talupoegadelt-kogukondlastelt osutus see praktiliselt talupoegadel palju kõrgemaks kui mõisnikel.¹

Keskprovintsis said maaomanikeks need isikud, kes olid riigi ees vastutavad maamaksu laekumise eest. Need olid külakogukondade vanemad ja maksurentnikud. Nad said selle maa omanikuks ja olid juriidiliselt vastutavad maksu tasumise eest. See oli siis uus feodaalmõisnike kiht, mis kujunes nendest, kellel feodalismi ajal ei olnud formaalsetki õigust maale.²

Niiviisi oli 60-70 aastateks Indias kinnitatud feodaalide õigus maale. Siin kujunes nüüd koloniaal-feodaalne monopol maale, mis oli India talupoegade eksploateerimise aluseks. Riik ja feodaalid jagasid omavahel rentmaksu, mida talupojad neile maksid.

¹ Котовский, 1 в. 288.

² Samas, lk. 290.

88

Vürstid ja mõisnikud olid nüüd rahuldatud. Sellest annab tunnistust India asekuninga kiri 3.märtsist 1861.a. Lühikesel ringsõidul hämmatsa⁵⁸⁵ teda muutus taluktari- de käitumises. Ta mainib, et tunne, et neisse suhtutakse austusega ja et neid usaldatakse on teinud neist "inimesed".¹ Nüüdsest võisid inglased julgelt neile toetuda.

Rajotvari süsteemi rajoonides olid kolonisaatorid sunnitud maksukoormat veidi kergendama, kuna XIX sajandi teisel poolel kehtinud liiga suured maksud olid majapidamised täiesti laostanud.² Formuleeriti ka rajotide valduslikud õigused maale. Nad võisid vabalt, kogukonnast sõltumata kinkida või müüa oma valdusi. Samal ajal polnud nad täieõiguslikud peremehed. Inglise säilitasid ülemvõimu kogu maafondile. Talupojad olid juriidiliset igavesti pärandajad rentnikud riigi maal õigusega maad piiramatult võõrandada.

1840-50-date aastatä talupoegade rahutused sundisid inglasi ette valmistama ja välja andma rendi seadust Bengaalias. Seadus ilmus 1859.a.³ Selle seaduse järgi said pidevale rendimäärale õiguse need rentnikud, kes suutsid tõestada, et nad 20 eelneva aasta jooksul on renti maksnud muutmata suuruses. Õiguse maa edasi

¹ Новая история в документах и материалах, М., 1934, 1к.134.

² Котовский, 1к.291.

³ Новая история Индии, 1к.336.

89
pärandada said need rentnikud, kes olid maad vahetult rentinud 12aastat järjest.¹

See seadus piiras veidi mõisniku-feodaali õigusi. Talupoegi ei saanud nüüd nii kergesti maalt ära ajada. Natuke piirates talupoegade rentnike eksploateerimist püüdsid Inglise kolonisaatorid sellega nõrgendada India talupoegade kasvavat rahulolematust ja sellega kindlustada oma võimu maal.

See rendiseadus kinnitas juriidiliselt neid muudatusi maavalduses, mis praktiliselt olid toimunud XIX sajandi I poolel. Sellega anti löplik hoop kogukondlikule maavaldusele.² Mõisnikud püüdsid igati muuta rentnikke õigusetuteks rentnikeks. Talupoegadel oli väga raske nii pika aja kohta tõestada oma õigust. Mõisnikud püüdsid selleks teha ka igasuguseid takistusi. Nende huvide kaitseks astus välja koloniaalaparatuur, eriti kohus.

Madrased provintsis, kus inglased tundsid end kindlamatena ei viidud läbi niisugust rendiseadust, kui Bengaalias. Rentnikud samindaride mõisates jäid ilma isegi neist formaalsetest õigustest.³

Tugevneb diferentseerumine külas talupoegade

¹ Новая история Индии, 1к. 336.

² Samas, 1к. 338.

³ Котовский, 1к. 295.

90

hulgas. Maa eraomandus ja kaubalis-rahaliste suhte arenemine soodustasid kapitalismi arenemist India põllumajanduses. Inglise agraarpoliitika Indias oli vastuoluline. Rakendades koloniaalse eksploatatsiooni teenistusse agraarsuhted, püüdsid Inglise kolonisaatorid tugevdada valdusõiguste killustatust riikide, feodaalide ja kogukonna ülemkihi vahel. Feodaalne ja talupoegade omand maale sattus vastuollu säilinud riikliku maaomandusega.

✓ Säilitades India külas feodalismi jäänused, soodustas ta samal ajal talupoegade eksploateerimist kui odava tooraine tootjat ja Inglise tööstuskaupade ostjat, luues eeldused kapitalismi arenguks.¹

1857.a. alanud ülestõus ja sipoide osa selles asetaskid Inglise valitsuse ette probleemi sõjaväe ümberkorraldamisest. Et edaspidi vältida olnud ebameeldivusi tuli koloniaalvägi üles ehitada uut alustel. 1858.a. juulis loodi komisjon Inglise-India sõjaväe reorganiseerimiseks.² Ülestõusu põhjusi uurides tunnistas välja-
paistev Inglise poliitikategelane Disraeli, et korrallagedused Indias polnud mitte lihtsalt sõjaväeline mäss, vaid rahvuslik ülestõus, milles sipoid etendasid vahendaja osa.³

Inglased ei saanud ignoreerida seda fakti, et ülestõusu Indias põhjustas laiade rahvamasside rahulolematus

¹ Новая истории Индии, 1к. 338-339.

² Л.А. Горбовский, Реформа 1861г. В Индийской армий, Народное восстание в Индии 1857-1859., М., 1957, 1к.

³ Samas, 1к. 312.

91

Inglise võimude suhtes. 1859.a. esitas komisjon ettekan-
de, milles olid ära märgitud põhiprintsiibid uue ar-
mee loomiseks. Soovitati suurendada inglaste arvu sõ-
javäes. Varem oli olnud inglaste ja indialaste suhe 1:6,
nüüd loeti soovitatavaks Madrased ja Bombay armees su-
het 1:3 ja Bengaalia armees 1:2. Kahuriväes olgu ai-
nult eurooplased. Iga India polk peab koosnema erine-
vate rahvuste ja kastide esindajatest. Vähendada ing-
lise ohvitseride arvu ja selle arvel laiendada india -
laste õigusi.¹

Nende printsiipide alusel reorganiseeriti sõjavägi.
Peale etniliste, seisuslike ja usuliste erinevuste ka-
sutati armee komplekteerimisel ära ka elanikkonna grup-
pide vastandamist. Ühtedele oli sõjaväeteenistus luba-
tus, teistele mitte.² Nende rajoonide elanikud, kes
olid ülestõusu ajal suhteliselt rahulikud, kõlbasid sõja-
väeteenistuseks. Kujukaks näiteks siin on Pandžaab.
Mööndused, mida inglased siin varem olid teinud nõrgen-
dasid pandžaablaste vaenulikkust inglaste vastu ja eten-
dasid tähtsat osa ülestõusu mahasurumisel. Kiiresti
muutus Inglise-India armees rahvuslik koosseis. 130 tu-
handest olid 75 tuhat sõdurit pandžaablast, neist 23
tuhat sikhid.³

¹ Горбовский, 1к.313.

² Samas, lk. 317.

³ Samas, lk. 318.

Peale sikhi, talupoegade, mägisuguharude esindajate -
- patanide ja gurkade -kes moodustasid poole armee koos-
seisust, värvati igasse armeesse veel sõdureid kohali-
kest elanikest. Belistati madalama ja väiksemaarvuli-
si kastikuulujaid. Usulise koosseisu poolest kujunes
uus armees pilt järgmiseks: 1/3 hindusid, 1/3 muha-
meedlasi, 1/3 sikhid. Endine Bengaalia armee lakkas
olemast. Uus armee säilitas endisest ainult nimetuse.
See on ka arusaadav, sest 128 tuhandest Bengaalia
armee sipoist võttis ülestõusust osa 120 tuhat.¹

Pandžāabi sõjaväeline komitee väidab, et samuti n-
nagu armee ei tohi koosneda ühest rahvusest ei to-
hi ta olla ühtse süsteemi järgi üles ehitatud. Iga
polk peab koosnema rahvustest vastavalt provintsi-
de rahvustele, kuid mingil juhul ei tohi peegelda-
da seda arvulist suhet rahvuste vahel, mis on pro-
vintsis. Polgu koosseis peab varieeruma nii, et iga
grupp moodustaks suure, võrreldes ülejäänuga, kuid min-
gil juhul ei ületaks pool sellest.²

Relvastatud indialane ei äratanud kolonisaatoris
kunagi erilist usaldust. Veel enne ülestõusu võtsid
inglased tarvitusele abinõusid ülestõusuvõimaluste
ärahooldmiseks. 1843.a. Warren märkis, et sipoidele
anti püssid ainult õppuste ajaks ja vahipostil ole-

¹ Новая история стран зарубежного востока, 1к.453.

² Горбовский, 1к.320.

93
kuks. Muul ajal hoiti relvi erilise valve all.¹

Inglaste valitsemine Indias sai võimalikuks ainult sel juhul kui maal on suur indialastest komplekteeritud armee. Samal ajal kandis niisugune armee endast ohtu. Selle vastuolu likvideerimise nimel viidigi läbi sõjaväereform ülalmainitud põhimõtteid silmas pidades.

Nagu eelpoolkirjeldatust nähtub muutsid inglased nüüd ainult taktikat, kuid nad ei kavatsenudki loobuda oma peaesmärgist - muuta India odavaks tooraineallikaks ja heaks turuks Inglismaa tööstuskaupadele. Kuna nad ei likvideerinud rahulolematuse põhjusti jäi ka rahulolematuse alles. Reisisid mööda Indiat 1880 ja 1885-1886.a. kirjutab Vene indoloog Minajev, et rahulolematud olid paljud. Brahmanid, kes on kaotanud igasuguse tähtsuse isegi põliselanike hulgas vaatavad tigidusega praeguse valitsuse tegevusele.²

Tõendiks rahulolematuste jätkumisest Indias on ka paar aastat peale sipoide ülestõusu mahasurumist Indias alanud Bengaalias "indigo mäss" -1860-1861.a.³ Kuigi see ülestõus oli puht majandusliku iseloomuga, näitas ta siiski, et india lased jätkavad võitlust kolonisaatorite vastu.

¹ Горьовский, 1к. 323.

² Минаев, 1к. 86-87.

³ Б. Бхаттачария, "Восстания индиго" в Бенгалии в 1860-1861г., Народное восстание в Индии 1857-1859гг. М., 1957, 1к. 255.

Kasutades ära vastuolusid India ühiskonnas killus-
 tasid inglased läbiviidud reformidega ülestõusu-
 te jõude. Muutes raskemaks indialaste väljaastu-
 mise ühisel platvormil kindlustasid nad ajutiseks
 oma positsiooni Indias.

L Ö P P S Ö N A

Juba muistsetest aegadest on India tuntud looduslikult rikka maana. Nende rikkuste omanikuks on ihaldanud saada mitmed kapitalistlikud riigid. Võitlusest soodsa asu-
 maa pärast tuli võitjana välja Inglismaa. Inglismaal oli suhteliselt kerge Indiat vallutada, kuna India oli Ing-
 lismaast majanduslikult mahajäänud, siin valitsesid alles feodaalsuhted, ja paljude vürstiriikide vahel killustatud, kes omavahel üksteisega tülitsevad. Inglise olid huvita-
 tud võimalikult suurte tulude saamisest Indiast ja suurendasid selle nimel piiramatult maamakse. Ülejõu käivas mak-
 sud laostasid talupoegade majapidamised ja Inglise tulud vähenesid. Et säilitada maksu suurust endisel tasemel, lüua eeldused selle edasiseks suurendamiseks ja sundida talupoegi kasvatama neid tehnilisi kultuure, mida vajab Inglise tööstus, viidi läbi ümberkorraldused argaarsuhetes. Inglise tööstuskodanlus, kelle mõju Inglismaal pidevalt kasvas, tahtis muuta India odavaks tooraineallikaks ja soodsaks kaubaturuks. Seda teed mööda hakatigi nüüd suunama India majandust. Uus maakorraldus soodustas kaubalis-rahaliste suhete arengut külas ja heaks turuks pidi India muutuma siis kui maa katta raudteevõrguga ja telegraafiliinidega ühendada. India oli ka kuulsate käsitöötoodete maa. Ometi ei suutnud India käsitöö, mis oli palju aeganõudvam ja

kallim, võistelda Inglise masinalise tööstusega. Lühikese ajaga ujutati India üle Inglise tekstiiltoodetega, mis põhjustas miljonite India käsitöölise laostumise. Uute turgude ja toorainebaasi otsingul ei pidanud inglased vajalikuks kinni hoida oma lubadustest vasallvürstidele - säilitada nende territooriumide puutumatus.

Annekteeriti üksteise järel vürstiriike ja ennekõige neid, kus sai väheste kulutustega kasvatada tehnilisi kultuure, mida vajas Inglise tööstus. Uued agrarsuhted muutsid maa kaubaks ja see soodustas maaomanike kiire vahetumise. Seda inglased soovisidki - tõrjuda kõrvale vana feodaalne ülikkond ja asendada see uue kuulekamaga, kes on inglasega tihedamini seotud ja soodustavad veelgi kaubalis-rahaliste suhete arengut külas. Puutumata ei jäänud ka vaimulike maavaldused. Nüüd maksustati need üldistel alustel. Pidades silmas ainult kitsalt enda huve, sattusid inglased kõigi India ühiskonna klassidega vastuollu. Isegi sipoide palgaarmee, kelle ustavuses inglased vaevalt kahtlesid, kuid kelle õigusi ja tulusid nad olid viimasel ajal tublisti kärpinud, hakkasid ilmutama vaenulikkust. India sarnanes nüüd püssirohu tünniga, mille süütamiseks oli vaja ainult sädet. India süttiski 1857-1859.a. rahvaste ülestõus. See oli küll stiihiline, kuid massiline rahvavabastusliikumine, millest võtsid osa kõige laialdasemad elanike hulgad, kellel olid väga erinevad taotlused, kuid kes kõik võitlesid ühise vaenlase- inglase vastu. Sedamööda, kuidas

97

arenes ülestõus, muutsid inglased oma poliitilist kurssi ja hakkavad taotlema liidu loomist feodaalide ja suurmaavaldajatega. Tehes neile mõningaid järelandmisi, võidab inglane feodaalse ülikkonna poolehoidu, kes reedavad oma rahva ja liituvad inglastega. Teisiti ei saanudki see olla, sest inglased ja feodaalid tülitsevad vaid tulude jagamise pärast, siin aga kerkis üles küsimus tuluallika kadumisest üldse, kuna ülestõus kandis ka antifeodaalset iseloomu. Ehkki hii sipoid kui talupojad ja käsitöölised võitlesid ennastsalgavalt, polnud nende tegevus üleindialiselt kooskõlastatud. See ja veel mitmed teised asjaolud põhjustasid edukalt alanud ülestõusu lüüasaamise. Ülestõus suruti küll maha, kuid India rahvas ei võidelnud asjata. Inglased ei suutnud enam maad eksploateerida vanade meetoditega ja olid sunnitud ette võtma uuendusi, mis juba kindlamalt soodustas India kapitalistlikku arengut. Viinud läbi sõjaväe-, agraar- ja mõned teised reformid, kindlustas Inglismaa ajutiseks oma positsiooni Indias.

1857-1859.a. rahvavabastusliikumine löi esimese mõra Inglise koloniaalsüsteemi Indias. See ülestõus nõrgendas Inglise kolonisaatorite positsiooni Aasias ja sundis neid 15-20 aastaks edasi lükkama agressiivseid plaane Afganistani ja Kesk-Aasia vastu. India vabastusvõitlus 1857-1859.a. oli koos Hiina ja P ä r s i a rahvaga Aasia orjastatud rahvaste vastus kapitalistlike maade koloniaalsele rõhumisele.

92
K I R J A N D U S E N I M E K I R I

MARKSISMI → LENINISMI KLSSIKUD

Маркс, К., Ост-Индская компания, её история и результаты, ^{ее деятельности} К.Маркс и Ф.Энгельс, Сочинения, т.9, изд.2, М., 1958, 1к.151-160.

Маркс, К., Военный вопрос, Парламентские дела, Индия, К.Маркс и Ф.Энгельс, Сочинения, т.9, изд.2, М., 1957, 1к.216-223.

Маркс, К., Восстание в Индийской армии, К.Маркс и Ф.Энгельс, Сочинения, т.12, изд.2, М., 1958, 1к.240-243.

Маркс, К., Восстание в Индии, К.Маркс и Ф.Энгельс, Сочинения, т.12, изд.2, М.1958, 1к.248-251.

Маркс, К., Индийское восстание, К.Маркс и Ф.Энгельс, Сочинения, т.12, изд.2, М., 1958, 1к.270-273.

Маркс, К., Индийское восстание, К.Маркс и Ф.Энгельс, Сочинения, т.12, изд.2, М., 1958, 1к.296-299.

Маркс, К., Прокламация Каннинга и вопрос о землевладении в Индии, К.Маркс и Ф.Энгельс, Сочинения, т.12, изд.2, М., 1958, 1к.497-500.

Маркс, К., Билль об Индии, К.Маркс и Ф.Энгельс, Сочинения, т.12, изд.2, М., 1958, 1к.538-541.

Маркс, К., Торговля с Китаем, К.Маркс и Ф.Энгельс, Сочинения, т.13, изд.2, М., 1958, 1к.500-504.

Маркс, К. Хронологические выписки по истории Индии, М., 1947.

99

Marx, K., Briti ülemvõim Indias, K.Marx ja F. Engels, Valitud teosed, lk., Tln., 1957, lk. 226-271.

Энгельс, Ф., Взятие Дели, К.Маркс и Ф.Энгельс, Сочинения, т.12, изд.2, М., 1958, 1к.337-345.

Энгельс, Ф., Взятие Лакнау, К.Маркс и Ф.Энгельс, Сочинения, т.12, изд.2, М., 1958, 1к. 452-458.

Энгельс, Ф. Подробности штурма Лакнау, К.Маркс и Ф.Энгельс, Сочинения, т.12, изд.2, М., 1958, 1к.477-483.

Энгельс, Ф., Восстание в Индии, К.Маркс и Ф.Энгельс, Сочинения, т.12, изд.2, М., 1958, 1к.504-506.

Энгельс, Ф., Английская армия в Индии, К.Маркс и Ф.Энгельс, Сочинения, т.12, изд.2, М., 1958, 1к.507-511.

Энгельс, Ф., Восстание в Индии, К.Маркс и Ф.Энгельс, Сочинения, т.12, изд.2, М., 1958, 1к.590-594.

India sõda
Lenin, V.I., *Teosed*, 4 lk., Tln., 1950, lk. 333-337.

M U U K I R J A N D U S

Антонова, К.А., Аграрная политика английских колонизаторов в Индии (конец XV111-начало XIX в.), Известия Академия Наук СССР, Серия истории и философии, т.7, №1, 1950, 1к.47-58.

†Антонова, Аграрная политика.

Антонова, К.А., Аграрные отношения в Индии накануне английского завоевания, Известия Академия Наук СССР, Серия истории и философии, т.6, №5, 1949, 1к.430-445.

=Антонова, Аграрные отношения.

Ашраф, К.М., Представители мусульманского возрождения и события 1857г., Народное восстание в Индии, 1857-1859гг., М., 1957, 1к.121-145.

=Ашраф.

Большая Советская Энциклопедия, т.7, изд.2, 1952,

Большая Советская Энциклопедия, т.10, изд.2, 1952.

Большая Советская Энциклопедия, т.13, изд.2, 1952.

Большая Советская Энциклопедия, т.17, изд.2, 1952

Брайн, Д., Эрнест Джонс о народном восстании в Индии 1857-1859, Народное восстание в Индии в 1857-1859, М., 1957, 1к.221-222.

=Брайн.

Бхаттачария, Б., "Восстание индиго" в Бенгалии в 1860-1861 гг., Народное восстание в Индии 1857-1859, М. 1957, 1к.255-272.

Горбовский, А.А., Реформа 1861 г. в Индийской армии, Народное восстание в Индии 1857-1859 гг., М., 1957, 1к.309-326.

=Горбовский.

Гордон-Полонская, Л.Р., Освещение народного восстания 1857-1859 гг. в Индийской и Пакистанской периодической печати, Индия, Статьи по истории, Учёные записки института востоковедения, т XX, М. 1959,

1к.157-176,

=Гордон-Полонская.

Комаров, Э.Н., Английская колониальная политика в Индии и её социально-экономические последствия (XVI-XIX конец XIX начало), Народное восстание в Индии 1857-1859 гг., М., 1957, 1к.33-96.

=Комаров, Английская.

Комаров, Э.Н., К вопросу об установлении постоянного обложения по системе заминдари в Бенгалии, Учёные записки института востоковедения, т.ХП1, М., 1955, 1к.4-60

=Комаров, К вопросу.

Котовский, Г. Г., Аграрная политика колонизаторов в Индии в 60-е годы XIX века, Народное восстание в Индии 1857-1859 гг., М., 1957, 1 к. 273-308.
= Котовский, Аграрная.

Левковский, А. И., Английский колониальный государственный аппарат в Индии накануне народного восстания 1857-1859, Индия, Статьи по истории, Учёные записки института востоковедения, т. X11, М., 1955, 1 к. 91-136.
= Левковский.

Мазумдар, Р. С., Бесчинства в Дели 1857 г., Народное восстание в Индии 1857-1859 гг., М., 1957, 1 к. 255-220.
= Мвзумдар.

Москалев, В., Индия накануне сипайского восстания 1857 года, Исторический журнал, М., 1937, №7, 1 к. 67-76.
= Москалев, Индия.

Москалев, В., Сипайское восстание в Индии 1857 г., Исторический журнал, М., 1937, №9, 1 к. 49-59.
= Москалев, Сипайское восстание.

Минаев, И. П., Дневники путешествия в Индию и Бирму 1880 и 1885-1886 гг., М., 1955.
= Минаев.

Неру Джавахарлал, Открытие Индии, М., 1955.
Новая история в документах и материалах, М., 1934.
Новая история Индии, М., 1961.

Новая история стран зарубежного востока, М. 1952.

Осипов, А. М., Великое восстание в Индии 1857-1859, М., 1957.
= Осипов, Великое восстание.

Осипов, А. М., Крестьянство Северо-Западных провинций накануне восстания 1857-1859 гг., Народное восстание в Индии 1857-1859 гг., М., 1957, 1 к. 97-121.
= Осипов, Крестьянство.

Осипов, А. М., О роли раджпутского крестьянства в Индийском национальном восстании, Вопросы истории, М., 1957, № 6, 1 в. 71-83.
= Осипов, О роли раджпутского.

^ТПеченко, Ю. В., Основные очаги народного восстания в Индии 2 Дели, Канпур, Ауд-, Народное восстание в Индии 1857-1859 гг., М., 1957, 1 к. 146-204.
= Петченко.

Рейснер, И. М., Очерки классовой борьбы в Индии, М., 1932.
Рейснер, Очерки.

Рейснер, И. М., Маркс и Энгельс о предпосылках и характере восстания 1857-1859, Народное восстание в Индии 1857-1859 гг., М., 1959, 1 к. 7-31.
= Рейснер, Маркс и Энгельс.

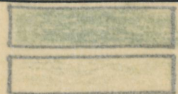
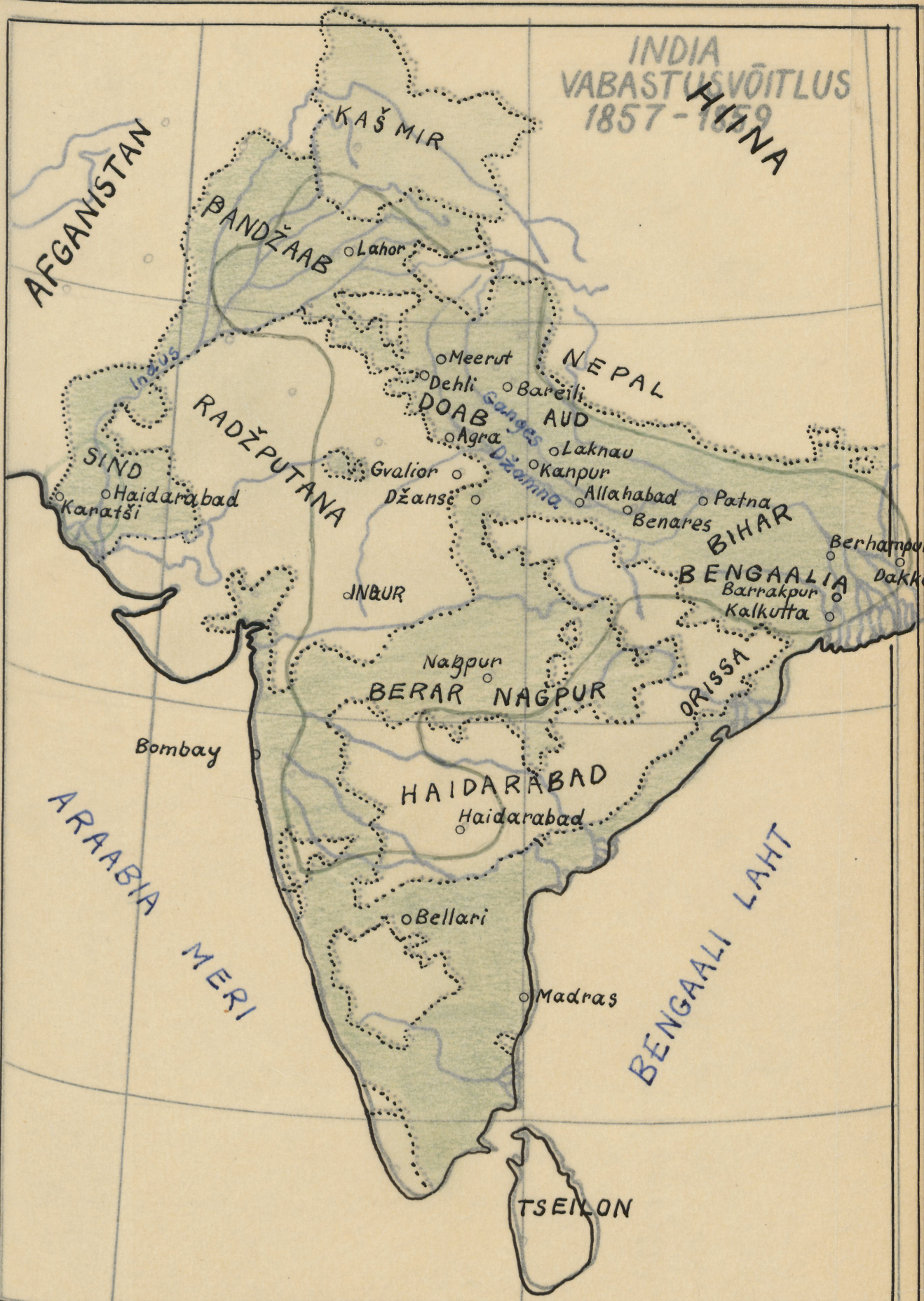
Семёнова, Н. И., Пенджаб в период народного восстания в Индии 1857-1859, Индия, Статьи по истории, Мчёные записки института востоковедения, Т. XI, М., 1959, 1 к. 137-156.
= Семёнова.

Сен, С. Н., Рани Джанси, Народное восстание в Индии 1857-1859 гг., М., 1957, 1 к. 205-214.
= Сен.

Юй-Шэн-у, Ч жан Чжэнь-кунь, Взаимосвязь освободительных движений в Китае и Индии, Народное восстание в Индии 1857-1859 гг., М., 1957, 1 к. 241-254:
= ЮйШэн-у.

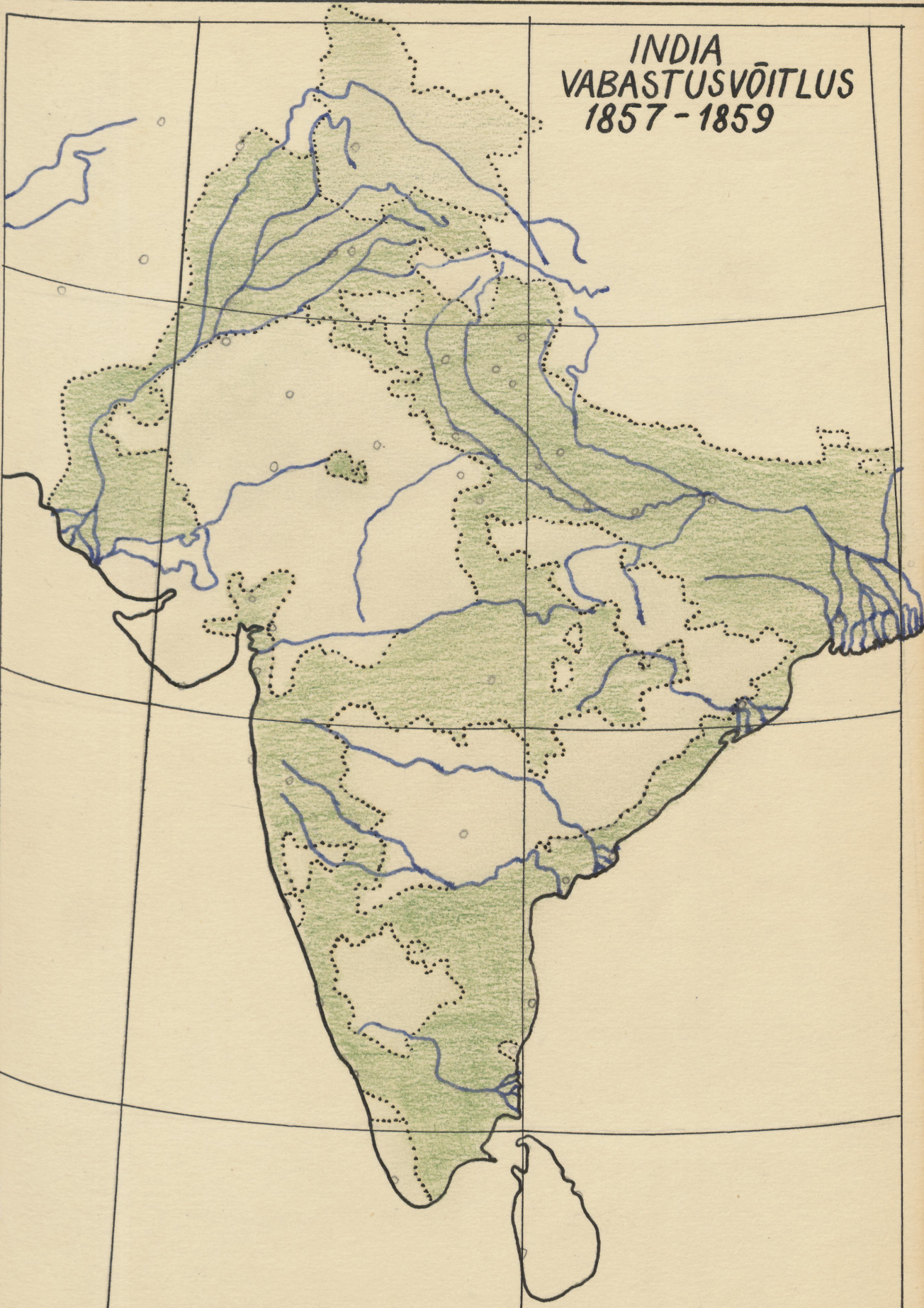
Юревич, Л. И., Индийское народное восстание в оценке русских современников, Народное восстание в Индии 1857-1859 гг., М., 1957, 1 к. 229-240.
= Юревич.

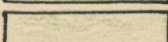
INDIA
 VABASTUSVÕITLUS
 1857-1859
 HIINA

Inglise valdused
 Vasallvürstiriikide valdused

INDIA
VABASTUSVÕITLUS
1857 - 1859

 Inglise valdused
 Vasallvürstiriikide valdused

S I S U K O R D

Sissejuhatus	LK. 2
I peatükk, 1857-1859.a. vabastusliikumise põhjused.		7
II peatükk. India vabastusvõitlus 1857-1859.a.	33
III peatükk. Ülestõusu hinnangud ja reformid Inglise koloniaalvõimu kindlustamiseks.	73
Lõppsõna	95
Kirjanduse nimekiri.	98